

Associate degree opleidingen en arbeidsmarktrelevantie

Een handleiding voor pilotronde 5

.....

Voorwoord

.....

De Staatssecretaris heeft besloten de Associate degree (Ad) opleidingen wettelijk in te voeren. Hierbij heeft hij de wens uitgesproken om de instroom in Ad opleidingen gefaseerd te vergroten van nu 4% van de hbo-studenten naar zo'n 15% in de toekomst. Binnenkort start een nieuwe ronde (pilot ronde 5), waarin hogescholen, eventueel samen met mbo-partners, nieuwe aanvragen kunnen indienen. In het verleden is gebleken dat aanvragers vooral het aspect arbeidsmarktrelevantie lastig vinden om te onderbouwen. Omdat dit bij de beoordeling van de aanvragen een belangrijk onderdeel is, heeft de commissie Ad het ROA gevraagd om voor dit onderdeel een brochure samen te stellen. In deze brochure wordt nagegaan wat de mogelijke valkuilen zijn bij het onderbouwen van de arbeidsmarktrelevantie van een opleiding en welke landelijke databronnen gebruikt kunnen worden om die arbeidsmarktrelevantie nader te onderbouwen. De commissie beschouwt de brochure als een handreiking voor de onderwijsinstellingen, en niet als handleiding. Daarmee wordt bedoeld dat elke Ad opleiding weer anders is en dus ook de onderbouwing van de arbeidsmarktrelevantie zijn eigen logica kent. Niettemin hoopt de commissie dat deze brochure de instellingen zal helpen met hun aanvragen, en daarmee leidt tot een verlaging van de werklast en een verhoging van de kwaliteit van de aanvragen.

21 Oktober 2011

J.W. Asje van Dijk, voorzitter commissie Ad.

Inleiding

.....

De Staatssecretaris heeft besloten de Associate degree (Ad) opleidingen wettelijk in te voeren. Hierbij heeft hij de wens uitgesproken om de instroom in Ad opleidingen gefaseerd te vergroten van nu 4% van de hbo-studenten naar zo'n 15% in de toekomst. Deze wens tot verhoging heeft verschillende achtergronden:

- Er zijn duidelijke aanwijzingen uit het werkveld dat er vraag is naar afgestudeerden op een niveau dat tussen het huidige MBO niveau 4 en de HBO bachelor in ligt.
- Er zijn op dit moment al initiatieven op dit gebied en het is belangrijk dat deze een heldere juridische basis krijgen.
- Bij werkende MBO-4 afgestudeerden ontstaat de behoefte aan een vervolgopleiding, doordat de functie die zij in een bedrijf vervullen in de loop van de tijd een andere inhoud krijgt met andere functie-eisen of doordat zij binnen het bedrijf zijn doorgroeid naar een mbo+ functie waardoor een behoefte aan bijscholing ontstaat. Ad opleidingen in deeltijd vormen hiervoor een uitgelezen instrument.

- Gezien maatschappelijke ontwikkelingen zoals vergrijzing en een noodzaak om langer door te werken, wordt de noodzaak voor leven lang leren steeds groter. De Ad opleiding is hiervoor een waardevolle aanvulling op het bestaande onderwijsbestel.
- Internationaal dreigt Nederland een beetje uit de pas te gaan lopen. In verschillende landen bestaat al een uitgebreid stelsel van korte opleidingen in het hoger onderwijs (niveau 5 van het European Qualification Framework).

Deze toename van de instroom spoort met de uitkomsten uit ROA onderzoek dat er een groot gat is tussen het huidige MBO niveau 4 niveau en het HBO bachelor niveau.¹ Dit gat is vier keer zo groot als tussen de verschillende uitstroomniveaus binnen het MBO. Er lijkt op grond van de verdeling in zowel capaciteiten als in beloning op de arbeidsmarkt behoefte te zijn aan een substantieel extra uitstroomniveau tussen MBO niveau 4 en HBO bachelor in. Dat gat kan door Ad opleidingen opgevuld worden.

Om Ad's te mogen aanbieden moeten opleidingen plannen indienen waarbij de arbeidsmarktrelevantie wordt onderbouwd. In het verleden is gebleken dat opleidingen soms moeite hebben om dit goed te doen en dat de kwaliteit van de onderbouwing sterk varieerde.

De voorliggende brochure is bedoeld om instellingen bij dit proces te ondersteunen. Het beoogt praktische informatie te geven over zaken als: wat zijn de mogelijke valkuilen, welke landelijke databronnen kunnen gebruikt worden en wat zijn de punten waar aandacht aan geschonken moet worden bij de aanvraag.

Het is belangrijk om aan te geven dat de brochure geen blauwdruk geeft hoe de arbeidsmarktrelevantie onderbouwd moet worden. Dat zou niet wenselijk, maar ook niet mogelijk zijn omdat elke aanvraag voor een nieuwe Ad opleiding zijn eigen logica kent. Primair is van belang dat instellingen bij de aanvraag een eigen heldere en consistente redenering opbouwen om de arbeidsmarktrelevantie te onderbouwen. De voorliggende brochure geeft daarbij praktische tips en aanwijzingen. Het is van belang om daarbij te beseffen dat er meerdere wegen naar Rome leiden. Soms kan men door contacten met het werkveld nieuwe ontwikkelingen op het spoor komen die leiden tot beroepen waarvoor nog geen opleidingen bestaan en waarvoor het gewenst is om een Ad te ontwikkelen. In een dergelijk geval zal het lastiger zijn om op basis van bestaande kwantitatieve data hiervan een goede onderbouwing te geven, en zal men sterker moeten leunen op kwalitatief onderzoek. In andere gevallen kan men juist op basis van bestaande gegevens over de arbeidsmarktsituatie van opleidingen in het MBO en HBO, afleiden dat er behoefte is aan een extra uitstroomniveau.

In het algemeen geldt dat een goede onderbouwing zowel meer kwalitatieve als kwantitatieve elementen kent. Hoewel de nadruk in deze brochure meer ligt op het gebruik van landelijke kwantitatieve bronnen, betekent dit niet dat het kwalitatieve onderzoek daarmee van ondergeschikt belang is. Het impliceert alleen dat hiervoor minder algemene richtlijnen te geven zijn. De brochure is als volgt opgebouwd. Eerst gaan we in op enkele valkuilen bij het gebruik van arbeidsmarktonderzoek. Daarna geven we een overzicht van een aantal databronnen die van belang kunnen zijn bij het onderbouwen van de arbeidsmarktrelevantie. Vervolgens presen-

1. Zie J. Coenen, G. Ramaekers & R. van der Velden, De waarde van MBO niveau 4 opleidingen op de arbeidsmarkt, te verschijnen bij ECBO.

teren we een aandachtspuntenlijst die bij de onderbouwing van de arbeidsmarktrelevantie van een nieuwe Ad opleiding gehanteerd kan worden.

De meest voorkomende valkuilen

Bij het onderbouwen van de arbeidsmarktrelevantie wordt vaak gebruik gemaakt van kwalitatief of kwantitatief onderzoek onder werkgevers. Dergelijk onderzoek is erg belangrijk om de behoefte en het commitment van bedrijven vast te stellen. Bij het opzetten van dergelijk onderzoek dient men rekening te houden met de volgende mogelijke valkuilen.

Valkuil 1: houdt rekening met substitutie-effecten

Een van de meest voorkomende problemen in de onderbouwing van de arbeidsmarktrelevantie van nieuwe opleidingen is dat er geen rekening wordt gehouden met mogelijke substitutie-effecten. Dit doet zich vooral voor wanneer het onderzoek gericht is op de vraag naar één specifiek beroep of één specifieke opleiding. Dit hoeft geen probleem te zijn als er een strikte één op één relatie bestaat tussen de Ad opleiding en het betreffende beroep. In de praktijk is dat echter zelden het geval. Meestal kan voor een bepaald beroep uit meerdere opleidingen gerekruteerd worden, en omgekeerd bereidt een Ad opleiding in de regel voor meerdere beroepen voor. In dat geval is het niet voldoende om te kijken naar de ontwikkelingen in het specifieke segment voor die bepaalde opleiding of dat bepaalde beroep, maar moet ook de ontwikkeling in de belendende opleidingen of beroepen in ogenschouw worden genomen.

Definitie

Verdringing: er is sprake van verdringing wanneer de arbeidskrachten met een bepaalde opleidingsachtergrond vanwege een aanbodoverschot bij een ander opleidingstype te kampen hebben met een dalend werkgelegenheidsaandeel in de beroepen waarin zij werkzaam zijn.

Substitutie-effect: als gevolg van discrepanties tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt treden er verschuivingen op in de werkgelegenheidsstructuur. Afgestudeerden van een opleiding waarbij sprake is van een aanbodoverschot, kunnen afgestudeerden van andere opleidingen gaan verdringen, terwijl werkgevers die te kampen hebben met een tekortschietend arbeidsaanbod personen met een andere opleidingsachtergrond kunnen gaan werven.

Passief substitutie-effect: de extra baanopeningen die ontstaan door een tekort bij andere opleidingen.

Actief substitutie-effect: de extra baanopeningen die ontstaan door werkenden met een andere opleidingsachtergrond te verdringen.

Voorbeeld

Stel dat de hogeschool constateert op basis van onderzoek onder werkgevers dat er een sterke behoefte is aan een bepaalde Ad opleiding. Dat wil dan nog niet zeggen dat afgestudeerden met een dergelijke opleiding ook goed aan de bak komen. Hun arbeidsmarktperspectieven hangen mede af van de arbeidsmarktperspectieven van concurrerende opleidingen, zoals de bacheloropleiding waartoe de Ad opleiding behoort. Als de afgestudeerden van die concurrerende opleidingen niet of onvoldoende werk kunnen vinden in hun eigen domein zullen ze immers gaan uitwijken naar andere beroepen op een lager niveau of een andere richting.

Valkuil 2: het aantal openstaande vacatures is niet gelijk aan de vraag naar nieuwkomers

.....

Openstaande vacatures geven een beeld over de actuele totale vraag op de arbeidsmarkt. Dat betreft niet alleen de vraag naar nieuwkomers op de arbeidsmarkt, maar ook de vraag die ontstaat door arbeidsmobiliteit van werkenden. Wanneer er sprake is van veel mobiliteit (bijvoorbeeld omdat er veel kortlopende contracten zijn of sprake is van seizoensarbeid) en werkgevers deze opengevallen plaatsen ook weer willen opvullen, zal er sprake zijn van veel vacatures, maar slechts een gedeelte hiervan is bestemd voor nieuwkomers op de arbeidsmarkt. Op macroniveau kunnen we de behoefte aan nieuwkomers op de arbeidsmarkt definiëren als de som van de uitbreidingsvraag en de vervangingsvraag op de arbeidsmarkt.

Definitie

Uitbreidingsvraag: de vraag naar nieuwe arbeidskrachten die ontstaat door groei van de werkgelegenheid. Als sprake is van een werkgelegenheidsdaling, is de uitbreidingsvraag negatief.

Vervangingsvraag: de vraag naar nieuwe arbeidskrachten die ontstaat doordat de arbeidsplaatsen van werkenden die met pensioen gaan, arbeidsongeschikt worden of zich tijdelijk terugtrekken van de arbeidsmarkt opnieuw moeten worden opgevuld. De vervangingsvraag per beroepsgroep kan bovendien ontstaan door de beroepsmobiliteit. De vervangingsvraag naar opleidingstype kan bovendien ontstaan wanneer arbeidskrachten door middel van niveauverhogende of richtingveranderende scholing aanvullende kwalificaties weten te verwerven. Vertrek van werkenden die niet leidt tot een vraag naar nieuwkomers uit hetzelfde opleidingstype of dezelfde beroepsgroep wordt niet meegerekend als vervangingsvraag.

Voorbeeld

In de horecasector is veel sprake van seizoensarbeid en kortlopende contracten. Dit leidt ertoe dat in de horeca meer dan in andere sectoren veel vacatures bestaan. Dit zegt echter nog niets over de vraag naar nieuwkomers op de arbeidsmarkt en het kan goed zijn dat afgestudeerden van een horeca-opleiding een grote werkloosheid kennen.

Valkuil 3: de som van individuele, onzuivere oordelen geeft niet per definitie een betrouwbaar totaalbeeld

.....

Als aan werkgevers wordt gevraagd om een inschatting te maken van de vraag naar een bepaald type afgestudeerden, zullen de antwoorden altijd een bepaalde onzekerheidsmarge kennen. Dat is geen probleem wanneer de afwijkingen op toeval gebaseerd zijn. In dat geval kan men door een groot aantal werkgevers te ondervragen toch een betrouwbaar beeld krijgen. Maar vaak zal de onzekerheid in de antwoorden een zekere systematische vertekening kennen. Het antwoord van een individuele werkgever hangt immers af van zijn of haar inschatting over de ontwikkeling in de totale markt en het aandeel dat het bedrijf daarin inneemt. Met name het laatste aspect is voor een individuele werkgever moeilijk vast te stellen omdat dit ook afhankelijk is van het gedrag van andere werkgevers. Door gebruik te maken van modellen waarbij uitgegaan wordt van de totale groei of krimp in een bepaalde sector en waarbij op basis van zogenaamde verdeelmodellen, de uitbreidingsvraag naar beroep en opleiding wordt vastgesteld, wordt een veel zuiverder schatting verkregen van de vraag op de arbeidsmarkt. De arbeidsmarktprognoses die hieronder gepresenteerd worden, maken gebruik van een dergelijk verdeelmodel.

Voorbeeld

Als elke werkgever verwacht dat de totale omvang van de markt gelijk blijft, maar dat het aandeel van het eigen bedrijf in de markt met 5% zal groeien, is het duidelijk dat de totale vraag naar nieuwkomers op de arbeidsmarkt zwaar overschat zal worden.

Valkuil 4: houdt rekening met “free rider” gedrag

Als aan werkgevers wordt gevraagd of ze wellicht behoefte hebben aan afgestudeerden van een bepaalde Ad opleiding, dan zal men gemakkelijk deze vraag met ‘ja’ beantwoorden wanneer er geen consequenties aan vast zitten. Zelfs als men specifiekere vraagt, of men dergelijke afgestudeerden zou aannemen en, zo ja hoeveel, zegt dit nog weinig over de feitelijke toekomstige vraag naar dit type afgestudeerden. Het is daarom belangrijk om na te gaan of er een duidelijk commitment van het werkveld is. Men kan dit bijvoorbeeld verkrijgen door afspraken te maken met het *georganiseerde* bedrijfsleven, bijvoorbeeld een branche organisatie, zodat een branche als geheel zich committeert aan een bepaalde opleiding. Aan individuele bedrijven kan men harde toezeggingen vragen over het aantal stageplekken (in het geval van een voltijdse opleiding), het aantal leerwerkplaatsen (in het geval van een duale opleiding), of het aantal werkenden dat een opleiding gaat volgen (in het geval van een deeltijdopleiding).

De landelijke databronnen

Voor de onderbouwing van de arbeidsmarktrelevantie kunnen, naast eigen onderzoek onder werkgevers, nog verschillende landelijke databronnen worden gebruikt:

1. De jaarlijkse cijfers van de HBO-Monitor, het onderzoek dat plaatsvindt onder de afgestudeerden van het HBO ruim één jaar na het verlaten van de opleiding. In dit onderzoek participeren vrijwel alle HBO instellingen met hun afgestudeerden. Het onderzoek geeft voor elke opleiding een gedetailleerd beeld over de arbeidsmarktsituatie van de afgestudeerden, waar ze terecht komen, wat de vereisten zijn in de functie, of ze binnen hun vakgebied werken, welke competenties nodig zijn, of ze iets gemist hebben in de opleiding, of ze de opleiding opnieuw zouden kiezen etc.. Alle cijfers zijn beschikbaar voor de deelnemende instellingen die hierover een vertrouwelijk rapport krijgen. De belangrijkste landelijke gegevens die benodigd zijn voor de onderbouwing van de arbeidsmarktrelevantie zijn als bijlage in de brochure opgenomen. Andere landelijke cijfers van de HBO-Monitor zijn beschikbaar via de website van het ROA (www.roa.nl) onder het kopje ‘School leaver survey statistics’.
2. De jaarlijkse cijfers van de MBO-Monitor, het onderzoek dat plaatsvindt onder de afgestudeerden van het MBO ruim één jaar na het verlaten van de opleiding. Dit betreft een landelijke steekproef door het ROA op basis van het register van DUO en levert vergelijkbare gegevens op als de HBO-Monitor. Alle gegevens zijn beschikbaar via publieke rapportages en online via de website van het ROA. Een selectie van deze gegevens is opgenomen in de bijlage van deze brochure. Andere landelijke cijfers van de MBO-Monitor zijn beschikbaar via de website van het ROA (www.roa.nl) onder het kopje ‘School leaver survey statistics’. Verder kunt u ook met MBO instellingen in uw regio contact opnemen. Een aantal MBO instellingen nemen deel aan de BVE-Monitor van het ROA en verzamelen daardoor verdergaande informatie over hun gediplomeerden tijdens de transitie van

onderwijs naar arbeidsmarkt. Daarnaast neemt een deel van de MBO instellingen deel aan alumni onderzoeken van andere organisaties (bijvoorbeeld DUO-onderwijsonderzoek, MBO-kaart) en heeft eveneens verdergaande informatie ter beschikking.

3. De 2-jaarlijkse prognoses van het ROA over de toekomstige arbeidsmarkt-situatie van bepaalde opleidingen. Op HBO-niveau worden ongeveer 35 opleidingstypen onderscheiden en op MBO-niveau ongeveer 30. Voor elk van deze opleidingstypen is bekend wat de huidige arbeidsmarktsituatie is, wat de verwachte situatie is in de komende 5 jaar, of er veel of weinig substitutie met andere opleidingen plaatsvindt op de arbeidsmarkt, of het erg conjunctuurgevoelig is etc. De cijfers zijn beschikbaar voor de HBO-instellingen die participeren in de HBO-Monitor: dit betreft het zogeheten arbeidsmarkt informatiesysteem (AIS). De belangrijkste gegevens uit het AIS die voor de onderbouwing van de arbeidsmarktrelevantie gebruikt kunnen worden zijn als bijlage in deze brochure opgenomen. Hogescholen die in de afgelopen jaren deel hebben genomen aan de HBO-Monitor hebben daarnaast volledig toegang tot alle gegevens die in het AIS opgenomen zijn. Het AIS is via de website van het ROA (www.roa.nl) onder het kopje 'labour market forecasts' toegankelijk.
4. CBS informatie: Het CBS presenteert via hun website (<http://statline.cbs.nl/statweb/>) eveneens gegevens over de instroom, doorstroom en uitstroom bij MBO en HBO opleidingen. Daarnaast zijn er gegevens over de arbeidsmarktpositie van werkenden met een MBO of HBO opleiding en cijfers over de werkgelegenheidsstructuur naar sector. Het meeste relevante deel van deze cijfers is al opgenomen in het bovengenoemde AIS van het ROA. Maar de overige cijfers van het CBS kunnen wel een verdere onderbouwing van de arbeidsmarktrelevantie van nieuwe Ad opleidingen bieden.
5. Informatie Kenniscentra: Een deel van de kenniscentra (bijvoorbeeld AEQUOR voor de groene sector, ECABO voor de economisch administratieve beroepen) presenteren eveneens cijfers over de arbeidsmarktontwikkelingen in hun sector (deels gebaseerd op het eerdergenoemde AIS, maar in de regel ook aangevuld met eigen sectorale cijfers). Het is belangrijk om ook deze aanvullende gegevens bij uw onderbouwing te betrekken.

De aandachtspunten in het kort

.....

Om de arbeidsmarktrelevantie van een Ad opleiding te onderbouwen is het zinvol om een aantal aandachtspunten in ogenschouw te nemen. Deze aandachtspunten zijn:

1. Is er sprake van een duidelijk signaal vanuit het werkveld dat er behoefte is aan een Ad opleiding? Om wat voor type opleiding gaat het dan en waaruit blijkt dat?
2. Kan deze behoefte aan een Ad opleiding kwalitatief onderbouwd worden?
3. Van welke opleidingen in het MBO en HBO zal de nieuwe Ad opleiding concurrentie ondervinden en wat is de huidige arbeidsmarktsituatie voor die opleidingen?
4. Wat zijn de verwachte arbeidsmarktperspectieven voor de nieuwe Ad opleiding en voor de concurrerende opleidingen?
5. Hoe moet de Ad gepositioneerd worden ten opzichte van de andere opleidingen?
6. Is er sprake van een voldoende commitment vanuit het werkveld voor de nieuwe Ad opleiding?

Voordat we deze zes aandachtspunten verder toelichten, willen we nog een aantal algemene opmerkingen maken:

1. In het algemeen geldt dat een goede onderbouwing meer kwalitatieve als kwantitatieve elementen kent. Hoewel de nadruk in deze brochure meer ligt op het gebruik van landelijke kwantitatieve bronnen, betekent dit niet dat het kwalitatieve onderzoek daarmee van ondergeschikt belang is. Maatschappelijke ontwikkelingen of ontwikkelingen binnen een branche kunnen er toe leiden dat nieuwe functies ontstaan waarbij behoefte is aan een nieuwe opleiding op Ad niveau. Een dergelijke behoefte kan moeilijk op basis van bestaande data onderbouwd worden, juist omdat het om een nieuw beroep gaat dat – per definitie – nog niet in de statistiek voorkomt. Dat betekent dat vaak aanvullend onderzoek nodig is om een dergelijke nieuwe behoefte te onderbouwen.
2. Bij de onderbouwing van de arbeidsmarktrelevantie is het belangrijk om zowel landelijk als regionaal te kijken. Hierbij kan het soms verstandig zijn om eerst te kijken wat er binnen de eigen regio gebeurt. Soms is een behoefte landelijk niet aanwezig, terwijl een regio juist zeer gebaat is bij een Ad opleiding. Maar ook het omgekeerde kan zich voordoen. Waar mogelijk zou u landelijke data moeten aanvullen met informatie over het voedingsgebied van uw instelling. Zie hiervoor ook de paragraaf regionale verschillen in aandachtspunt 3.
3. De gepresenteerde aandachtspunten vormen één manier om de arbeidsmarktrelevantie te onderbouwen. Zoals eerder aangegeven zijn er meerdere wegen die naar Rome leiden. Uiteindelijk gaat het om de kwaliteit van de onderbouwing. Niettemin raden wij aan om bij de onderbouwing van uw aanvraag altijd ook de onderstaande aandachtspunten te doorlopen als een extra check op de arbeidsmarktrelevantie.
4. Indien u bij een van de aandachtspunten tot de conclusie komt dat de indicatoren een onvoldoende onderbouwing van de arbeidsmarktrelevantie bieden, is het noodzakelijk om voor dit aandachtspunt aanvullende informatie te presenteren. U kunt dat doen door andere databronnen te raadplegen (zie hierboven) of door eigen onderzoek te presenteren.

Aandachtspunt 1: Is er sprake van een duidelijk signaal vanuit het werkveld dat er behoefte is aan een Ad opleiding? Om wat voor type opleiding gaat het dan en waaruit blijkt dat?

.....

De allereerste stap bij de onderbouwing van de arbeidsmarktrelevantie is om aan te geven dat er een duidelijk signaal is vanuit het werkveld dat er behoefte is aan een Ad opleiding. Met andere woorden, uit uw contacten met het werkveld moet blijken dat de bestaande opleidingen onvoldoende voorzien in de behoefte van de arbeidsmarkt en dat een nieuwe Ad opleiding wel in die behoefte kan voorzien. In de eerste fase hoeft dat nog niet kwantitatief onderbouwd te zijn (dat komt later bij de volgende aandachtspunten), maar zonder dat er een dergelijk signaal is, is het weinig zinvol om plannen voor een Ad opleiding uit te werken. Het is goed om in uw aanvraag aan te geven dat de ontwikkeling van plannen voor een nieuwe Ad opleiding vanaf het begin gevoed zijn vanuit dit soort signalen vanuit het werkveld.

In de beginfase moet ook duidelijk worden aan wat voor type Ad opleiding behoefte is: is dat een voltijdse opleiding, een deeltijd opleiding of een duale opleiding? Is de opleiding bedoeld voor nieuwkomers op de arbeidsmarkt (voltijd) of gaat het om een opleiding gericht op degenen die al werk hebben (deeltijd). Leent de opleiding zich voor een combinatie van leren en werken (dual) of juist niet?

Een dergelijke eerste indicatie van het soort opleiding is van belang omdat de onderbouwing van de arbeidsmarktrelevantie anders is voor het ene type opleiding dan voor het andere. Als het om een voltijd opleiding gaat moet er bijvoorbeeld sterker gekeken worden of de nieuwe Ad opleiding in staat is om naast de andere voltijd opleidingen een eigen plaats op de arbeidsmarkt te veroveren. Bij een deeltijd opleiding gaat het er meer om te onderbouwen dat er onder werkenden een behoefte bestaat aan een aanvullende kwalificering op dit niveau, bijvoorbeeld door de ontwikkelingen in de beroepen waarin ze werkzaam zijn.

Aandachtspunt 2: Kan deze behoefte aan een Ad opleiding kwalitatief onderbouwd worden?

.....

Het is erg belangrijk dat een nieuwe Ad opleiding een duidelijk herkenbare en ook door werkgevers erkende positie inneemt in het functiebouwwerk van de sector. De beste manier om dit aan te tonen is wanneer door het georganiseerde bedrijfsleven in de betreffende branche een herkenbaar nieuwe functie op Ad niveau is geformuleerd en ook de behoefte is uitgesproken om een dergelijke functie te gaan invullen. In dat geval is nadere kwalitatieve onderbouwing voor de nieuwe Ad opleiding niet meer nodig, die is immers al gelegitimeerd.

Een apart geval is wanneer in het niet-bekostigde onderwijs al een twee-jarige opleiding bestaat die een vergelijkbare functie vervult en waarvan de afgestudeerden een duidelijke rol vervullen op de arbeidsmarkt (zie aandachtspunt 3). Dit geeft weliswaar een indicatie dat er op de arbeidsmarkt een behoefte is aan een bepaald type afgestudeerden, maar dat is voor de onderbouwing van de aanvraag nog onvoldoende. In de Strategische Agenda heeft de Staatssecretaris aangegeven dat voorkomen moet worden dat privaat aanbod verdrongen wordt door publiek aanbod. Daarom zal in de aanvraag goed onderbouwd moeten worden dat dit niet het geval is.

Het is daarnaast ook mogelijk om op basis van arbeidsmarktgegevens te kijken of er een ruimte is voor mogelijke Ad opleidingen. Dit is echter per definitie minder krachtig dan de hierboven genoemde mogelijkheden en het is wenselijk om dit via aanvullend onderzoek onder werkgevers verder te onderbouwen.

Voor het bepalen van de mogelijke ruimte voor een Ad opleiding kunnen we een of meerdere van de volgende vier indicatoren gebruiken:

- a. % MBO niveau 4 gediplomeerden dat boven eigen niveau werkzaam is
- b. % MBO niveau 4 gediplomeerden dat nog aanvullende training heeft gevolgd
- c. % MBO niveau 4 gediplomeerden dat doorstroomt naar HBO
- d. Upgrading van MBO beroepen

Niveau werkzaam en verdere training

De indicatoren (a) en (b) geven beide een indicatie van het percentage MBO-ers dat werkzaam is in een functie, waarvoor bovenop de afgesloten MBO niveau 4 opleiding nog aanvullende scholing nodig is. In combinatie met een sterke (toekomstige) arbeidsmarktpositie voor de afgestudeerden van de betreffende MBO opleiding (zie aandachtspunt 3) kan dit als een indicatie gezien worden dat er ruimte is voor een aanvullende Ad opleiding in dit domein.

Publiek beschikbare cijfers

Bijlage 1 van deze brochure biedt cijfers op landelijk niveau voor zo'n 30-tal MBO niveau 4 opleidingstypen en waar mogelijk voor de onderliggende MBO niveau 4 opleidingen.

Definitie

Werkzaam boven eigen niveau: Percentage afgestudeerden dat aangeeft dat voor de huidige functie een hoger opleidingsniveau werd vereist dan het eigen opleidingsniveau. Percentage van 0 tot 5% gelden als laag, van 5 tot 10% als gemiddeld en 10% of hoger gelden als hoog.

Training: Percentage werkzame afgestudeerden dat aangeeft dat na het verlaten van de opleiding (dus in anderhalf jaar tijd) nog een aanvullende cursus of bedrijfsopleiding is gevolgd. Percentages tot 40% gelden als laag, van 40 tot 60% als gemiddeld en 60% of meer als hoog.

Voorbeeld

Tabel % werkzame MBO niveau 4 gediplomeerden dat boven eigen niveau werkt en % werkzame MBO niveau 4 gediplomeerden dat training heeft gevolgd.

Opleiding	Boven niveau werkzaam	Heeft training gevolgd
MBO niveau 4 ICT	16%	67%
BOL MKF Recreatie	8%	36%

ICT

De bovenstaande tabel laat zien dat een aanzienlijk percentage MBO niveau 4 gediplomeerden van het domein ICT boven het eigen niveau werkzaam is (16%). Dat naast de afgesloten MBO niveau 4 opleiding nog aanvullende scholing nodig is om de functie goed te kunnen uitoefenen, blijkt ook uit het hoge percentage gediplomeerden dat nog een aanvullende training heeft gevolgd. In combinatie met een goede arbeidsmarktpositie van zowel de MBO en vooral de HBO afgestudeerden in dit domein (zie bijlage 2) kan dit een onderbouwing geven van de kwalitatieve behoefte aan een Ad opleiding in dit domein.

BOL MKF Recreatie

Het percentage afgestudeerden van de opleiding BOL MKF Recreatie dat aangeeft dat ze een baan hebben waarvoor meer dan MBO niveau vereist is, is gemiddeld (8%). Er is bovendien maar een laag percentage dat aanvullende training heeft gevolgd. In combinatie met een structureel minder aantrekkelijke arbeidsmarkt voor de afgestudeerden van de opleiding HBO kort hoger toeristisch en recreatief onderwijs (zie tabel 2.4, bijlage 2), geeft dit geen indicatie voor ruimte voor een nieuwe Ad opleiding.

Doorstroom naar HBO

De doorstroom naar het HBO kan een indicatie geven of er mogelijke problemen zijn in de aansluiting tussen MBO niveau 4 en het HBO die verhinderen dat MBO-ers doorstromen. Na de MBO niveau 4 opleiding stroomt ongeveer de helft van de gediplomeerden door naar een HBO opleiding. Maar dat varieert sterk tussen de verschillende opleidingen. Bij sommige opleidingen bedraagt het minder dan 10%, terwijl bij andere opleidingen bijna driekwart doorstroomt. In de regel is de doorstroom vanuit de BOL opleidingen veel hoger dan vanuit de BBL opleidingen, en dat heeft waarschijnlijk te maken met het ontbreken van goede duale of deeltijd varianten in het HBO.

Een lage doorstroom vanuit het MBO kan een indicatie vormen dat er behoefte is aan een aanvullende Ad opleiding. Dit is weliswaar nog geen argument dat hieraan vanuit de arbeidsmarkt ook behoefte is, maar kan wel een aanwijzing zijn dat er een groot gat zit tussen de HBO en MBO beroepen in dat veld.

Publiek beschikbare cijfers

Bijlage 1 van deze brochure biedt cijfers op landelijk niveau voor zo'n 30-tal MBO niveau 4 opleidingstypen en waar mogelijk voor de onderliggende MBO niveau 4 opleidingen over de doorstroom naar het HBO.

Definitie

Doorstroom naar HBO: Percentage afgestudeerden dat na verlaten van de opleiding is doorgestroomd naar het HBO. Percentages van 0 tot 40% gelden als laag, van 40 tot 60 % als gemiddeld en 60% of hoger gelden als hoog.

Voorbeeld

Tabel % MBO niveau 4 gediplomeerden dat doorstroomt naar het HBO.

Opleiding	Is doorgestroomd
BOL MKF Automatisering	64%
BOL MKF Apothekersassistent	19%

De bovenstaande tabel laat zien dat een aanzienlijk percentage afgestudeerden van de opleiding BOL MKF Automatisering doorstroomt naar het HBO. Dat geldt overigens ook voor veel andere opleidingen in het domein van ICT. Dit duidt erop dat er veel opleidingen in het HBO zijn waar deze afgestudeerden naar kunnen doorstromen. Dat geldt in veel mindere mate voor de afgestudeerden van de opleiding voor Apothekersassistent waar slechts 19% is doorgestroomd naar het HBO. Wellicht zijn er voor deze groep te weinig aansluitende opleidingen of zijn de vervolgoopleidingen te moeilijk. In elk geval is het zinvol om na te gaan of het zinvol is om voor deze groep een specifieke Ad opleiding te maken.

Upgrading

Een andere manier om te behoeft aan een Ad opleiding kwalitatief te onderbouwen, is door te kijken naar verschuivingen in de functie-eisen voor MBO-beroepen. In sommige beroepen is sprake van "upgrading", dat wil zeggen een verhoging van opleidingseisen. We kunnen dat bijvoorbeeld aflezen uit het feit dat in die beroepen steeds meer HBO-ers werkzaam zijn. Als er sprake is van een duidelijke verhoging van het aandeel HBO-ers in MBO-beroepen, of een duidelijke

lijke verlaging van het aandeel MBO-ers in HBO-beroepen, dan kan dat gezien worden als een indicatie dat er behoefte is aan een tussenniveau: de Ad opleiding.

Publiek beschikbare cijfers

In Bijlage 1 van deze brochure vindt u voor zowel de MBO- als de HBO-beroepen het aandeel MBO-ers, het aandeel HBO-ers en de verhouding tussen beiden. Dit is weergegeven voor de periode 2001-2005 en de periode 2006-2010

Definitie

Upgrading: het verhogen van opleidingseisen in een beroep, vanwege de toenemende complexiteit van de werkzaamheden. We meten dat voor de MBO- en HBO-beroepen door te kijken naar de verschuiving in de verhouding tussen de aandelen MBO-ers en HBO-ers in die beroepen in de periode 2001-2005 en de periode 2006-2010. Die verschuiving wordt als volgt getypeerd:

- *Sterke upgrading*: verandering van minimaal 10% stijging in verhouding HBO versus MBO
- *Upgrading*: verandering in verhouding HBO versus MBO bedraagt 5 tot 10% stijging
- *Constant*: verandering in verhouding HBO versus MBO ligt tussen -5% en +5%
- *Downgrading*: verandering in verhouding HBO versus MBO bedraagt -5% tot -10% oftewel 5 tot 10% daling
- *Sterke downgrading*: verandering van maximaal -10% oftewel minimaal 10% daling in verhouding HBO versus MBO

Voorbeeld

	Verhouding HBO/MBO 2001-2005	Verhouding HBO/MBO 2006-2010	Typering
Bibliotheekassistenten	52%	63%	Sterke upgrading
Juridisch & fiscaal medewerkers	46%	63%	Sterke upgrading

Bij de MBO-beroepen van zowel bibliotheekassistenten als juridisch en fiscaal medewerkers is sprake van een sterke upgrading. Waar in de periode 2001-2005 tegenover 100 bibliotheekassistenten met een MBO opleiding er 52 stonden met een HBO opleiding is dat in de periode 2006-2010 gegroeid van 52 naar 63. Voor het beroep van juridisch en fiscaal medewerkers betreft dit respectievelijk 46 en 63.

Deze upgrading zou er op kunnen wijzen dat er behoefte is aan Ad opleidingen gericht op de werkenden met een MBO achtergrond.

Aandachtspunt 3: Van welke opleidingen in het MBO en HBO zal de nieuwe Ad opleiding concurrentie ondervinden en wat is de huidige arbeidsmarktsituatie voor die opleidingen?

.....

Een volgend aandachtspunt betreft het bepalen van de huidige arbeidsmarktpositie van de opleidingen waarmee een nieuwe Ad opleiding mogelijk kan concurreren. Dit is met name van belang wanneer het om een voltijd opleiding gaat. De afgestudeerden van zo'n nieuwe Ad opleiding zullen immers voor een deel op dezelfde markt functioneren als de afgestudeerden van de bestaande bachelor opleidingen of MBO opleidingen. Als de bachelor opleiding waartoe de Ad opleiding gaat behoren een slechte arbeidsmarktpositie heeft, is de kans groot dat de afgestudeerden van die opleiding de afgestudeerden van een eventuele nieuwe Ad opleiding gaan verdringen.

De arbeidsmarktpositie van een opleiding kan het beste bepaald worden aan de hand van de volgende twee indicatoren:

- a. Werkloosheid
- b. Verticale aansluiting

Op basis van deze twee indicatoren kan vastgesteld worden of in de afgelopen periode voor de betreffende opleiding voldoende vraag is geweest vanuit de arbeidsmarkt. Indien dit het geval is, zal een aanvullende Ad opleiding geen directe concurrentie vormen voor de bestaande opleidingen.

Definitie

Werkloosheid: aandeel van de werkloze beroepsbevolking in de totale beroepsbevolking. Percentages tot 4% gelden als laag, 4 tot 6% als gemiddeld en 6% of meer als hoog.

Totale beroepsbevolking: personen die tot de werkzame beroepsbevolking behoren of tot de werkloze beroepsbevolking behoren.

Werkloze beroepsbevolking: personen die actief op zoek zijn naar een baan (van twaalf uur of meer per week), daarvoor beschikbaar zijn en geen werk hebben of een baan hebben van minder dan twaalf uur per week.

Werkzame beroepsbevolking: personen die werkzaam zijn voor twaalf uur of meer per week.

Verticale aansluiting: percentage afgestudeerden dat werk heeft waarvoor minimaal het eigen opleidingsniveau is vereist. Percentages tot 75% gelden als laag, 75 tot 85% als gemiddeld en 85% of meer als hoog.

Tijdstip van meten: de arbeidsmarktpositie voor afgestudeerden wordt in de regel ruim één jaar na het behalen van het diploma vastgesteld.

Conjuncturele versus structurele werkloosheid

.....

De conjunctuur heeft een belangrijk effect op de werkgelegenheidskansen. Dit geldt in het bijzonder voor recent afgestudeerden. In tijden van economische neergang zullen zij moeilijker een baan kunnen vinden, of ze zullen zich gedwongen zien om een baan onder het behaalde opleidingsniveau te accepteren. Bij het bepalen van de arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van een opleiding is het dan ook van belang dat er zicht is op de structurele arbeidsmarktpositie en dat we die niet laten verstoren door toevallige conjuncturele schommelingen. Dit kan door de gebruikte indicatoren te baseren op een gemiddelde van meerdere cohorten. De cijfers in de bijlage hebben betrekking op het vijfjaarsgemiddelde.

Publiek beschikbare cijfers

Bijlage 2 van deze brochure biedt cijfers op landelijk niveau per HBO bachelor en MBO niveau 4 opleiding. Deze cijfers zijn afkomstig uit de HBO-Monitor en de MBO-Monitor (zie ook beschikbare databronnen) en geven een beeld van de arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het bekostigde onderwijs.

Voorbeeld

Onderstaande tabel geeft voor een drietal opleidingen (a) de werkloosheid (gemeten anderhalf jaar na afstuderen) en (b) het percentage dat werkzaam is op minimaal eigen niveau. De cijfers hebben betrekking op de afgestudeerden van de jaren 2004-2005 tot en met 2008-2009. Naast het cijfer per cohort wordt ook het gemiddelde cijfer over de 5 cohorten weergegeven.

Tabel: Werkloosheid en werkzaam op eigen niveau (%)

Opleiding	Afstudeercohort					Totaal
	2004/2005	2005/2006	2006/2007	2007/2008	2008/2009	
HBO B Bouwkunde vt: werkloosheid	1,9	0,5	0,8	11,2	4,6	3,7
HBO B Bouwkunde vt: eigen niveau	87	86	85	87	80	85
HBO B Verpleegkundige vt: werkloosheid	1	1,6	0,7	0,7	1,6	1,1
HBO B Verpleegkundige vt: eigen niveau	65	69	66	63	60	64
BOL MKF verpleging en verzorging: werkloosheid	4,8	1,4	0,9	1	0	1,5
BOL MKF verpleging en verzorging: eigen niveau	100	95	98	96	95	97
HBO B Toeristisch en recreatief onderwijs vt: werkloosheid	3,4	7,5	10,1	8	4,5	7
HBO B Toeristisch en recreatief onderwijs vt: eigen niveau	69	65	67	58	57	63

- *HBO B Bouwkunde vt* is een opleiding met structureel goede kansen op de arbeidsmarkt. De recent afgestudeerden kennen, met uitzondering van het cohort dat in het crisisjaar 2008 de arbeidsmarkt betreden heeft, een lage werkloosheid. De goede arbeidsmarktpositie van deze bachelor opleiding wordt verder onderbouwd door een hoog percentage van afgestudeerden dat een functie vindt waarvoor minimaal een HBO bachelor diploma vereist is.
- *HBO B Verpleegkundige vt* kan beschouwd worden als een opleiding met structureel heel goede kansen op de arbeidsmarkt die bovendien niet door de conjunctuur beïnvloed worden. Afgestudeerden van deze opleiding vinden echter relatief vaak werk waarvoor geen HBO niveau, maar MBO niveau vereist werd. Omdat ook de MBO MKF verpleegkunde een zeer lage werkloosheid kent en vrijwel iedereen van deze opleiding op MBO-niveau werkzaam is, kan dit duiden op een behoefte aan een opleiding op Ad niveau.
- *HBO B Toeristisch en recreatief onderwijs vt* kent duidelijk minder goede kansen op de arbeidsmarkt. Dit lijkt eerder structureel dan conjunctureel van aard. Daarnaast is bijna 40% van de afgestudeerden werkzaam in een functie waarvoor geen HBO bachelor diploma wordt vereist. Een nieuw te starten Ad opleiding op dit gebied zal veel concurrentie ondervinden van de bachelor opleiding.

Regionale verschillen

Ondanks dat Nederland geografisch gezien een relatief klein land is, kunnen er toch sterke regionale verschillen zijn in de arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van een bepaalde opleiding. Reden hiervoor is de relatief lage mobiliteit van MBO, maar ook van HBO afgestudeerden. Jongeren volgen vaak een opleiding in de provincie waar zij wonen en zijn ook vaak in deze regio werkzaam. Zo werkt bijna 90% van de afgestudeerden van het HBO in de eerste jaren na behalen van het diploma binnen dezelfde provincie als waar zij de opleiding hebben gevolgd dan wel een aangrenzende provincie. Voor het MBO ligt dit percentage nog hoger. Het heeft dan ook de voorkeur om de arbeidsmarktpositie van recent afgestudeerden mede te bepalen op basis van regionale cijfers. Instellingen kunnen dit doen door de cijfers van de eigen groep afgestudeerden naast de landelijke cijfers te presenteren.

Voorbeeld

Onderstaande tabel laat voor een drietal opleidingen het werkloosheidspercentage (gemiddeld over 5 cohorten afgestudeerden) voor zowel de afgestudeerden van Instelling X als voor de landelijke groep afgestudeerden van de desbetreffende opleiding zien.

Tabel: Werkloosheidspercentage Instelling X en landelijk

Opleiding	Instelling X	Landelijk
HBO B Bouwkunde vt	3,8	3,7
HBO B Verpleegkundige vt	1,5	1,1
BOL MKF detailhandel	2,8	8,2

- Voor de opleiding *HBO B Bouwkunde vt* en de opleiding *HBO B Verpleegkundige vt* geldt dat de cijfers voor de afgestudeerden van Instelling X sterk overeenkomen met de landelijke cijfers.
- Voor de opleiding *BOL MKF detailhandel* geldt dat het werkloosheidspercentage onder de afgestudeerden van Instelling X aanzienlijk lager is dan het landelijk gemiddelde. Terwijl landelijk gezien de afgestudeerden van deze opleiding structureel een moeilijke start op de arbeidsmarkt kennen, is dit niet het geval voor de afgestudeerden van Instelling X. Dit kan een reden zijn om af te wijken van het landelijke beeld en in die regio toch een Ad opleiding te starten.

Benchmark

De vraag of het werkloosheidspercentage en/of het percentage dat werkzaam is op eigen niveau als relatief hoog of laag getypeerd dient te worden, is onder meer afhankelijk van de benchmark die hierbij gehanteerd wordt. Als algemene regels voor de benchmark gelden:

- Werkloosheidspercentages van 0 tot 4% gelden als laag, van 4 tot 6% als gemiddeld en 6% of hoger als hoog.
- Percentages werkzaam op niveau van tot 75% gelden als laag, van 75 tot 85% als gemiddeld en 85% of hoger als hoog.
- Er dient rekening gehouden te worden met verschillen tussen voltijd, deeltijd en duale opleidingen. Bij de voltijd opleidingen liggen de werkloosheidscijfers in de regel hoger dan bij de deeltijd en duale opleidingen.
- Indien cijfers van de eigen groep afgestudeerden beschikbaar zijn, vergelijk deze dan met de landelijke cijfers van de desbetreffende opleiding.

Samenvattend beeld

.....

Op basis van het bovenstaande kunnen de volgende scenario's onderscheiden worden:

		% werkzaam op eigen niveau		
		Laag	Gemiddeld	Hoog
Structurele werkloosheid	Laag	A	B	C
	Gemiddeld	D	E	F
	Hoog	G	H	I

- Indien de belangrijkste concurrerende opleidingen vallen onder de scenario's **B, C, of F** biedt dit een goede basis om verder te gaan met de onderbouwing van de arbeidsmarktrelevantie van de Ad.
- Indien de belangrijkste concurrerende opleiding op bachelor niveau valt onder scenario **A**, kan het zijn dat er sprake is van een upgrading van MBO beroepen. In dat geval is het extra belangrijk om te kijken of er ruimte is voor een Ad opleiding (zie aandachtspunt 5).
- Indien de belangrijkste concurrerende opleidingen vallen onder scenario **E**, zal extra ondersteunend materiaal nodig zijn om de arbeidsmarktrelevantie voor de Ad opleiding aan te tonen. De betreffende concurrenten hebben immers een 'gemiddelde' positie. Hier kan het extra van belang zijn om met regionale cijfers aan te tonen dat de positie van deze concurrenten in uw regio veel beter is.
- Indien de belangrijkste concurrerende opleidingen vallen onder de scenario's **D, G, H of I** is het zeer de vraag of u een Ad opleiding moet starten. Het gevaar is namelijk dat een eventueel nieuwe Ad opleiding sterke concurrentie gaat ondervinden van bijvoorbeeld de bachelor opleiding. U zult dan moeten aantonen dat de nieuwe Ad opleiding geen concurrentie vormt voor die bestaande bachelor opleiding, bijvoorbeeld omdat het om een geheel nieuw beroep gaat waarvoor uitsluitend de Ad opleiding voorbereidt.

Aandachtspunt 4: Wat zijn de verwachte arbeidsmarktperspectieven voor de nieuwe Ad opleiding en voor de concurrerende opleidingen?

.....

Het is belangrijk om niet alleen te kijken naar de huidige arbeidsmarktpositie van concurrerende opleidingen maar ook na te gaan wat de verwachte arbeidsmarktperspectieven zijn voor de sector waarvoor de boogde Ad opleiding voorbereidt. De arbeidsmarktperspectieven van een opleidingstype worden samengevat in de *Indicator Toekomstig Arbeidsmarktperspectief (ITA)*. Het toekomstig arbeidsmarktperspectief geeft de verhouding tussen aanbod en vraag naar afgestudeerden voor een opleidingstype weer in de betreffende prognoseperiode.

Publiek beschikbare cijfers

Bijlage 3 van deze brochure biedt landelijke prognoses voor een 35-tal HBO en een 30-tal MBO opleidingstypen. De daarbij gepresenteerde arbeidsmarktperspectieven betreffen de periode 2010-2014. Nieuwe cijfers worden in december 2011 voor de periode 2012-2016 gepubliceerd. Voor hogescholen die deelnemen aan de HBO-Monitor zijn deze nieuwe cijfers via de website van het ROA (www.roa.nl) onder het kopje 'labour market forecasts' zonder kosten te raadplegen. Andere instellingen kunnen een aanvraag indienen bij het ROA.

Definitie

Indicator Toekomstig Arbeidsmarktperspectief (ITA): de verhouding tussen enerzijds de verwachte arbeidsmarktinstroom van afgestudeerden, het aantal kortdurend werklozen en anderzijds de verwachte baanopeningen en de passieve substitutievraag. Naarmate de waarde van de indicator hoger is wordt het perspectief slechter. Bij de typeering worden de volgende categorieën onderscheiden: slecht, matig, redelijk, goed en zeer goed.

Arbeidsmarktinstroom van afgestudeerden: het aanbod van nieuwe arbeidskrachten op de arbeidsmarkt, zoals bepaald door de uitstroom van schoolverlaters uit het initiële dagonderwijs, het deeltijdonderwijs, het niet-reguliere voltijdonderwijs en de beroepsgerichte volwasseneneducatie.

Kortdurend werklozen: personen die korter dan één jaar werkloos zijn.

Baanopeningen: de totale vraag naar nieuwkomers gebaseerd op de positieve uitbreidingsvraag en de vervangingsvraag.

Voorbeeld

Arbeidsmarktperspectieven tot 2014

Opleiding	ITA
HBO verpleegkunde	Zeer goed
MBO verpleegkunde	Goed
HBO commerciële economie	Redelijk
HBO toerisme en recreatie	Matig
MBO toerisme en recreatie	Slecht

Voor de opleidingstypen HBO verpleegkunde en MBO verpleegkunde zijn de toekomstige arbeidsmarktperspectieven goed tot zeer goed. Dat betekent dat een eventueel te starten Ad opleiding weinig concurrentie van deze opleidingen zal ondervinden. Voor de opleidingstypen HBO en MBO toerisme en recreatie zijn de perspectieven matig tot slecht en de afgestudeerden van deze opleidingen zullen moeten uitwijken naar andere beroepen en daarmee gaan concurreren met de afgestudeerden van een eventuele Ad opleiding.

Als het arbeidsmarktperspectief van een opleiding slecht is, betekent dit dat er de komende jaren veel meer aanbod van nieuwkomers is dan baanopeningen. Hierdoor zal de arbeidsmarktpositie van de afgestudeerden van die opleiding gaan verslechteren. Deze verslechtering kan een hogere werkloosheid betekenen, maar door aanpassingsprocessen op de arbeidsmarkt kan de verslechtering van de arbeidsmarktsituatie ook leiden tot het moeten aanvaarden van banen op een lager niveau, een lagere beloning of een tijdelijk contract. Omgekeerd zal een goed perspectief leiden tot een grotere kans op werk, maar ook tot een verbeterde positie op andere punten.

Om de betrouwbaarheid van de prognoses te vergroten, zijn die niet beschikbaar voor individuele bachelor opleidingen, maar uitsluitend voor groepen van bachelor opleidingen. Op HBO niveau worden 35 opleidingstypen onderscheiden en op MBO niveau zo'n 30. In bijlage 3 van deze brochure vindt u voor alle onderscheiden opleidingstypen het toekomstig arbeidsmarktperspectief. Daarnaast vindt u ook een koppeltabel tussen de individuele bachelor en MBO opleidingen en de bredere opleidingstypen.

Samenvattend beeld

Het toekomstige arbeidsmarktperspectief voor een opleiding is in de bijlage getypeerd als (a) zwak, (b) matig, (c) redelijk, (d) goed of (e) zeer goed. De combinatie van de huidige arbeidsmarktpositie en de toekomstige arbeidsmarktperspectieven kan tot de volgende scenario's leiden.

		Verwacht perspectief		
		Zwak/matig	Redelijk	Goed/zeer goed
Arbeidsmarktpositie concurrerende opleiding	Gemiddeld	A	B	C
	Goed	D	E	F

- Indien de belangrijkste concurrerende opleiding valt onder scenario C, E of F biedt dit een goede basis om verder te gaan met de onderbouwing van de arbeidsmarktrelevantie van de Ad.
- Indien de belangrijkste concurrerende opleiding onder de scenario's A, B, of D valt, is het zeer de vraag of u een Ad opleiding moet starten. Het gevaar is namelijk dat een eventueel nieuwe Ad opleiding sterke concurrentie gaat ondervinden van bijvoorbeeld de bachelor opleiding. U zult dan moeten aantonen dat de nieuwe Ad opleiding geen concurrentie vormt voor de bestaande opleidingen, bijvoorbeeld omdat het om een geheel nieuw beroep gaat waarvoor uitsluitend de Ad opleiding voorbereidt.

Aandachtspunt 5: Hoe moet de Ad gepositioneerd worden ten opzichte van de andere opleidingen?

Voor het bepalen van de arbeidsmarktrelevantie is het ook belangrijk om aan te geven hoe de nieuwe Ad opleiding gepositioneerd moet worden ten opzichte van bestaande opleidingen. Om die positionering te bepalen kunt u het beste kijken naar wat de gegevens uit de vorige stappen aan totaalbeeld hebben opgeleverd.

- Is er sprake van een goede arbeidsmarktpositie van de bachelor opleiding waartoe de Ad gaat behoren (aandachtspunt 3), en goede perspectieven (aandachtspunt 4), kijk dan hoe de doorstroom is vanuit de huidige MBO niveau 4 opleidingen naar het HBO (zie aandachtspunt 2). Deze doorstroompercentages kunt u vinden in bijlage 1. Is die relatief laag (< 40%) dan kan dat erop wijzen dat er ruimte is voor een voltijdse Ad opleiding gericht op de afgestudeerden van het MBO niveau 4. Deze zou een smalle variant van de bachelor opleiding kunnen zijn.
- Is er sprake van een goede arbeidsmarktpositie van de bachelor opleiding waartoe de Ad gaat behoren (aandachtspunt 3), en goede perspectieven (aandachtspunt 4), en is de doorstroom vanuit het MBO niveau 4 al hoog, dan kan het aanbieden van een voltijd Ad opleiding concurrerend gaan werken voor de instroom in de bachelor opleiding. In dat geval is het zinvol om een duale Ad opleiding aan te bieden, gericht op de MBO niveau 4 afgestudeerden die na de opleiding willen gaan werken. Eventueel kunt u ook een voltijdse Ad opleiding aanbieden die erop gericht is om studenten die belangstelling hebben voor andere bachelor opleidingen met minder goede perspectieven naar de Ad opleiding te lokken. Dat betekent dat de opleiding niet zomaar een smalle variant is van

de bestaande bachelor opleiding met goede perspectieven maar juist een verbreding geeft waardoor in totaal meer studenten voor dit type opleidingen kiezen.

- Is er sprake van een nieuw beroep dan is het zinvol om deze via duale opleidingen gelijk in de praktijk te beproeven. De nieuwe opleiding zal zich immers nog moeten bewijzen, en daarvoor is een variant gewenst waarbij het (georganiseerde) werkveld intensief betrokken is.
- Is er sprake van upgradering van MBO beroepen (zie aandachtspunt 2) dan is het zinvol om deeltijd opleidingen voor de werkenden te ontwikkelen of een duale opleiding gericht op de afgestudeerden van het MBO niveau 4 die anders zouden zijn gaan werken.

Aandachtspunt 6: Is er sprake van een voldoende commitment vanuit het werkveld voor de nieuwe Ad opleiding?

.....

Het doorlopen van de vorige stappen, geeft een goede onderbouwing van de mogelijke arbeidsmarktrelevantie van een nieuwe Ad opleiding. Dat is echter nog niet genoeg. Omdat het gaat om een nieuwe opleiding is het van belang dat werkgevers ook een commitment hebben en zich betrokken weten bij de opleiding (denk aan het eerder genoemde "free rider" probleem). De beste garantie hiervoor is dat het georganiseerde bedrijfsleven zich committeert aan de nieuwe opleiding en van meet af aan bij de ontwikkeling betrokken is. Maar het commitment kan ook van individuele werkgevers komen. Een dergelijk commitment kan dan blijken uit:

- Het aanbieden door werkgevers van een minimum aantal stageplekken in het geval van een voltijdse opleiding.
- Het aanbieden door werkgevers van een minimum aantal leer/werkplekken in het geval van een duale opleiding.
- Het garanderen door werkgevers van een minimum aantal cursisten (werkenden in de bedrijven) in het geval van een deeltijd opleiding.

Bijlage 1: Ruimte voor AD tussen MBO niveau 4 en HBO bachelor

.....

Tabel 1.1 Kerncijfers over MBO gediplomeerden

- Percentage MBO niveau 4 dat boven niveau werkt
- Percentage werkzame MBO niveau 4 dat training heeft gevolgd
- Percentage doorstroom vanuit MBO niveau 4 naar HBO

Tabel 1.2 Aandeel MBO en HBO en verhouding MBO/HBO in MBO- en HBO-beroepen

Tabel 1.1 Kerncijfers over MBO gediplomeerden

Opleidingscluster	opleiding	% werkzaam boven MBO niveau 4	% werkenden dat training heeft gevolgd	% MBO gediplomeerden dat doorstroomt naar HBO
MBO voeding, natuur en milieu		3	59	34
	BOL KF Veehouderij	5	x	47
	BOL KF Bloemen- en tuincentrumbranche	2	x	42
	BOL KF Bedrijfsleider/ beheerder dierverzorging	1	63	29
MBO groene ruimte		4	61	39
	BOL KF Uitvoerder hoveniersbedrijf	6	x	42
MBO laboratorium		5	46	52
	BOL MKF Medische laboratoriumtechniek	4	x	54
	BOL MKF Chemische laboratoriumtechniek	4	x	55
MBO bouw		6	57	53
	BOL MKF Bouwkunde	9	61	62
	BOL MKF Beschermings- en afwerkingstechnieken	3	x	47
	BBL MKF Assistent-uitvoerder B&U	3	x	17
MBO grond-, weg- en waterbouw		2	x	54
	BOL MKF Infratechniek	3	x	58
MBO installatietechniek		x	x	23
MBO werktuigbouw en mechanische techniek		3	57	49
	BOL MKF Werktuigbouwkunde	3	57	51
MBO fijnmechanische techniek		8	x	30
MBO motorvoertuigtechniek en tweewielers		3	72	37
	BOL MKF Commercieel bedrijfsleider/ondernemer kleinbedrijf	2	x	44
MBO vliegtuigtechniek		6	x	56
MBO operationele techniek		6	x	36
	BOL MKF Operationele techniek	0	x	24
MBO elektrotechniek		5	59	39
	BOL MKF Automatiserings-energie techniek	8	x	49
	BOL MKF Elektrotechnische installatietechniek	11	x	58
	BBL Specialist Technicus elektrische bedrijfsinstallaties	0	x	0
	BBL Specialist Technicus sterkstroominstallaties	3	x	12

Tabel 1.1 Kerncijfers over MBO gediplomeerden

Opleidingscluster	opleiding	% werkzaam boven MBO niveau 4	% werkenden dat training heeft gevolgd	% MBO gediplomeerden dat doorstroomt naar HBO
MBO grafische techniek		9	26	53
	BOL MKF Grafisch vormgever	7	26	52
	BOL MKF Multimedia vormgever	11	22	54
	BOL MKF Fotonica	11	x	39
MBO procestechniek		x	x	41
MBO brood en banket		x	x	x
MBO levensmiddelentechniek/vleesverwerking		7	x	44
MBO vervoer		4	55	35
	BOL MKF Manager opslag en vervoer	2	x	35
	BOL MKF Maritiem officier (zeevaart)	0	x	20
	BOL MKF Luchtvaartdienstverlener	3	71	33
MBO techniek overige		9	70	55
MBO dokters-, tandarts- en dierenartsassistent		1	52	29
	BOL KF Dierenassistent paraveterinair	4	41	34
	BOL MKF Doktersassistent	1	55	26
	BOL MKF Tandartsassistent	0	x	43
	BBL MKF Doktersassistent	0	x	12
MBO apothekersassistent		0	74	18
	BOL MKF Apothekersassistent	0	75	19
	BBL MKF Apothekersassistent	0	x	4
MBO verpleging		5	64	22
	BOL MKF Verpleegkundige	5	59	33
	BBL MKF Verpleegkundige	5	68	8
MBO gezondheidstechniek		x	x	x
MBO sociaal-pedagogisch en welzijn		5	64	39
	BOL MKF Sociaal-cultureel werker	5	53	61
	BOL MKF Sociaal-pedagogisch werk	3	64	40
	BOL MKF Sociaal-pedagogisch werker	5	66	46
	BOL MKF Sociaal-juridisch medewerker - arbeidsvoorziening/ personeelswerk	25	x	64
	BBK MKF Sociaal-pedagogisch werker	4	65	12
MBO verzorging		x	x	x
MBO uiterlijke verzorging		x	x	45
MBO horeca		8	49	43

Tabel 1.1 Kerncijfers over MBO gediplomeerden

Opleidingscluster	opleiding	% werkzaam boven MBO niveau 4	% werkenden dat training heeft gevolgd	% MBO gediplomeerden dat doorstroomt naar HBO
	BOL MKF Horecaondernemer/-manager	12	57	50
	BBL MKF Horecaondernemer cafe/bar en fastfood	0	x	43
MBO beweging en therapie		8	61	56
	BOL MKF Sport- en bewegingscoördinator	9	61	58
MBO administratie en logistiek		12	49	61
	BOL MKF Assistent-administrateur	12	49	61
	BOL MKF Commercieel medewerker banken	14	68	57
	BOL MKF Economisch-juridisch	21	x	64
	BOL MKF Administratief-juridisch medewerker - openbaar bestuur	26	x	76
	BOL MKF Ondernemer groothandel	11	57	72
	BOL MKF Sociaal-juridisch medewerker - sociale zekerheid	16	x	57
MBO handel		7	46	45
	BOL MKF Kaderfunctionaris meubel/interieurbouwbedrijf	0	x	24
	BOL MKF Vormgever reclame, presentatie en communicatie	9	36	52
	BOL MKF Ontwikkeling (confectie)	3	x	38
	BOL MKF Commercie (confectie)	22	x	62
	BOL MKF Assistent marketing en communicatie	16	51	72
	BOL MKF Filiaalbeheerder	2	34	36
	BOL MKF Ondernemer/manager detailhandel	8	43	47
	BBL MKF Filiaalbeheerder	6	46	21
	BBL MKF Ondernemer/manager detailhandel	2	x	12
MBO secretariaat		4	44	36
	BOL MKF Directie-secretaresse/management-assistent	4	43	36
	BBL MKF Directiesecretaresse/management-assistent	3	x	18
MBO toerisme en recreatie		8	46	52
	BOL MKF Recreatie	8	36	59

Tabel 1.1 Kerncijfers over MBO gediplomeerden

Opleidingscluster	opleiding	% werkzaam boven MBO niveau 4	% werkenden dat training heeft gevolgd	% MBO gediplomeerden dat doorstroomt naar HBO
	BOL MKF Reizen	11	52	50
	BOL MKF Toeristische informatie	3	x	51
MBO facilitaire dienstverlening		11	x	41
	BOL MKF Facilitair leidinggevende	11	x	47
MBO ICT		16	67	63
	BOL MKF Automatisering	10	x	64
	BOL MKF Beheerder technische infrastructuur	21	63	71
	BOL Specialist ICT-beheerder	18	x	63
MBO overig		4	43	63
	BOL MKF Onderwijsassistent	2	42	71
	BBL MKF Onderwijsassistent	4	52	19
	BBL Specialist Praktijkopleiders/voorlieden (grafisch)	6	x	5

Tabel 1.2 Aandeel MBO en HBO en verhouding MBO/HBO in MBO- en HBO-beroepen

Niveau	Naam Beroep		2001-2005	2006-2010	Verandering	Typering
MBO	Rij-instructeurs	Aandeel MBO	63,0	73,1	10,1	
		Aandeel HBO	9,9	7,6	-2,2	
		HBO/MBO	15,6	10,5	-5,2	downgrading
MBO	Sportinstructeurs	Aandeel MBO	50,7	47,4	-3,4	
		Aandeel HBO	17,2	19,9	2,7	
		HBO/MBO	33,9	41,9	8,0	upgrading
MBO	Bibliotheekassistenten	Aandeel MBO	36,8	39,5	2,8	
		Aandeel HBO	19,2	25,0	5,8	
		HBO/MBO	52,3	63,3	11,0	sterke upgrading
MBO	Grafisch ontwerpers	Aandeel MBO	54,8	60,8	6,0	
		Aandeel HBO	11,2	6,8	-4,4	
		HBO/MBO	20,4	11,1	-9,3	downgrading
MBO	Agrarische vakkrachten	Aandeel MBO	73,7	67,5	-6,2	
		Aandeel HBO	5,0	7,3	2,3	
		HBO/MBO	6,8	10,9	4,1	constant
MBO	Agrarische bedrijfshoofden	Aandeel MBO	53,2	54,3	1,1	
		Aandeel HBO	7,3	9,5	2,2	
		HBO/MBO	13,6	17,5	3,8	constant
MBO	Laboranten	Aandeel MBO	54,1	52,1	-2,0	
		Aandeel HBO	16,6	20,5	3,9	
		HBO/MBO	30,7	39,3	8,6	upgrading
MBO	Hoofden technische dienst	Aandeel MBO	54,5	54,4	-0,1	
		Aandeel HBO	6,4	11,6	5,2	
		HBO/MBO	11,7	21,3	9,7	sterke upgrading
MBO	Aannemers en installateurs	Aandeel MBO	63,0	65,4	2,4	
		Aandeel HBO	6,7	8,5	1,7	
		HBO/MBO	10,7	12,9	2,3	constant
MBO	Weg- en waterbouwkundige vakkrachten	Aandeel MBO	47,6	47,1	-0,4	
		Aandeel HBO	6,7	8,0	1,3	
		HBO/MBO	14,1	17,1	3,0	constant
MBO	Bankwerkers en lassers	Aandeel MBO	63,1	68,0	4,9	
		Aandeel HBO	4,8	5,9	1,0	
		HBO/MBO	7,7	8,6	0,9	constant
MBO	Monteurs	Aandeel MBO	58,3	61,7	3,5	
		Aandeel HBO	5,2	5,2	0,0	
		HBO/MBO	8,9	8,4	-0,5	constant
MBO	Elektronicamonteurs	Aandeel MBO	63,8	71,2	7,5	
		Aandeel HBO	10,9	7,7	-3,2	

Tabel 1.2 Aandeel MBO en HBO en verhouding MBO/HBO in MBO- en HBO-beroepen

Niveau	Naam Beroep		2001-2005	2006-2010	Verandering	Typering
		HBO/MBO	17,1	10,8	-6,3	downgrading
MBO	Elektromonteurs	Aandeel MBO	62,8	64,4	1,6	
		Aandeel HBO	6,2	7,3	1,1	
		HBO/MBO	9,8	11,3	1,5	constant
MBO	Grafische vakkrachten	Aandeel MBO	46,5	36,4	-10,1	
		Aandeel HBO	15,4	24,5	9,1	
		HBO/MBO	33,1	67,3	34,2	upgrading
MBO	Procesoperators	Aandeel MBO	60,4	65,8	5,4	
		Aandeel HBO	10,7	10,6	-0,1	
		HBO/MBO	17,7	16,1	-1,6	constant
MBO	Schoen- en kleermakers	Aandeel MBO	53,2	48,2	-5,0	
		Aandeel HBO	11,1	8,2	-2,8	
		HBO/MBO	20,8	17,1	-3,7	constant
MBO	Schippers en conducteurs	Aandeel MBO	43,8	47,9	4,1	
		Aandeel HBO	4,7	3,7	-1,0	
		HBO/MBO	10,8	7,7	-3,1	constant
MBO	Stewards	Aandeel MBO	33,0	35,9	2,9	
		Aandeel HBO	23,2	29,3	6,0	
		HBO/MBO	70,4	81,6	11,2	sterke upgrading
MBO	Verplegenden en doktersassistenten	Aandeel MBO	65,6	70,4	4,8	
		Aandeel HBO	9,4	9,9	0,5	
		HBO/MBO	14,3	14,1	-0,2	constant
MBO	Apothekersassistenten en medisch laboranten	Aandeel MBO	69,3	69,5	0,1	
		Aandeel HBO	9,4	11,9	2,6	
		HBO/MBO	13,5	17,1	3,6	constant
MBO	Productieplanners	Aandeel MBO	48,1	53,7	5,6	
		Aandeel HBO	4,4	3,0	-1,4	
		HBO/MBO	9,1	5,5	-3,5	constant
MBO	Boekhouders en secretaresses	Aandeel MBO	54,6	55,7	1,2	
		Aandeel HBO	12,1	14,7	2,5	
		HBO/MBO	22,2	26,3	4,1	constant
MBO	Commercieel employés	Aandeel MBO	39,4	36,0	-3,4	
		Aandeel HBO	19,8	26,4	6,5	
		HBO/MBO	50,3	73,3	22,9	sterke upgrading
MBO	Technisch-commercieel employés	Aandeel MBO	66,8	73,4	6,6	
		Aandeel HBO	8,3	4,6	-3,7	
		HBO/MBO	12,4	6,2	-6,1	downgrading

Tabel 1.2 Aandeel MBO en HBO en verhouding MBO/HBO in MBO- en HBO-beroepen

Niveau	Naam Beroep		2001-2005	2006-2010	Verandering	Typering
MBO	Juridisch en fiscaal medewerkers	Aandeel MBO	36,4	35,4	-1,0	
		Aandeel HBO	16,8	22,1	5,3	
		HBO/MBO	46,1	62,5	16,4	sterke upgrading
MBO	Administratieve transportemployés	Aandeel MBO	38,8	41,3	2,4	
		Aandeel HBO	13,8	14,4	0,6	
		HBO/MBO	35,6	34,9	-0,7	constant
MBO	Medisch secretaresses	Aandeel MBO	48,1	51,9	3,7	
		Aandeel HBO	10,5	10,1	-0,4	
		HBO/MBO	21,7	19,4	-2,3	constant
MBO	Programmeurs	Aandeel MBO	49,2	53,9	4,7	
		Aandeel HBO	6,2	5,3	-0,9	
		HBO/MBO	12,7	9,9	-2,8	constant
MBO	Activiteitenbegeleiders en medewerkers arbeidsbemiddeling	Aandeel MBO	54,0	58,1	4,1	
		Aandeel HBO	16,3	14,3	-1,9	
		HBO/MBO	30,1	24,6	-5,5	downgrading
MBO	Winkeliers	Aandeel MBO	50,1	48,9	-1,1	
		Aandeel HBO	10,4	12,7	2,3	
		HBO/MBO	20,8	25,9	5,2	upgrading
MBO	Ziekenverzorgenden	Aandeel MBO	84,4	85,9	1,6	
		Aandeel HBO	7,9	7,4	-0,6	
		HBO/MBO	9,4	8,6	-0,8	constant
MBO	Verzorgend personeel	Aandeel MBO	70,9	72,6	1,7	
		Aandeel HBO	10,4	11,0	0,6	
		HBO/MBO	14,6	15,1	0,5	constant
MBO	Bedrijfshoofden horeca	Aandeel MBO	40,8	43,6	2,7	
		Aandeel HBO	10,6	12,0	1,4	
		HBO/MBO	26,0	27,6	1,7	constant
MBO	Bakkers en slaggers	Aandeel MBO	76,3	78,4	2,2	
		Aandeel HBO	2,3	6,1	3,8	
		HBO/MBO	3,0	7,8	4,8	upgrading
MBO	Politieagenten, onderofficieren en beveiligingsemployés	Aandeel MBO	62,0	58,1	-3,9	
		Aandeel HBO	6,8	12,0	5,1	
		HBO/MBO	11,0	20,6	9,6	sterke upgrading
MBO	Brandweerlieden	Aandeel MBO	69,5	66,6	-2,9	
		Aandeel HBO	4,1	5,9	1,8	

Tabel 1.2 Aandeel MBO en HBO en verhouding MBO/HBO in MBO- en HBO-beroepen

Niveau	Naam Beroep		2001-2005	2006-2010	Verandering	Typering
		HBO/MBO	5,9	8,8	3,0	constant
HBO	Leraar basisonderwijs	Aandeel MBO	3,3	4,6	1,4	
		Aandeel HBO	89,6	86,7	-2,8	
		MBO/HBO	3,6	5,4	1,7	constant
HBO	Docenten exacte, medische en verzorgende vakken (2e graads)	Aandeel MBO	13,3	10,1	-3,2	
		Aandeel HBO	70,2	78,9	8,7	
		MBO/HBO	18,9	12,8	-6,1	upgrading
HBO	Docenten landbouw en techniek (2e graads)	Aandeel MBO	23,7	19,8	-4,0	
		Aandeel HBO	68,0	74,3	6,3	
		MBO/HBO	34,9	26,6	-8,3	upgrading
HBO	Docenten economisch-administratieve vakken (2e graads)	Aandeel MBO	19,6	13,3	-6,3	
		Aandeel HBO	63,8	77,0	13,2	
		MBO/HBO	30,7	17,2	-13,5	sterke upgrading
HBO	Docenten talen en expressie	Aandeel MBO	6,5	5,1	-1,3	
		Aandeel HBO	79,4	76,8	-2,7	
		MBO/HBO	8,1	6,7	-1,5	constant
HBO	Docenten sociale vakken (2e graads)	Aandeel MBO	4,5	5,8	1,3	
		Aandeel HBO	84,7	83,5	-1,2	
		MBO/HBO	5,3	6,9	1,6	constant
HBO	Docenten 2e graads zonder specialisatie	Aandeel MBO	4,8	5,9	1,1	
		Aandeel HBO	85,7	85,9	0,3	
		MBO/HBO	5,6	6,8	1,2	constant
HBO	Onderwijskundig medewerkers	Aandeel MBO	15,9	15,7	-0,2	
		Aandeel HBO	59,9	64,8	4,9	
		MBO/HBO	26,6	24,2	-2,4	constant
HBO	Tolken, vertalers en schrijvers	Aandeel MBO	7,8	4,9	-2,9	
		Aandeel HBO	32,6	35,7	3,2	
		MBO/HBO	23,9	13,7	-10,3	sterke upgrading
HBO	Bibliotheacarissen	Aandeel MBO	18,7	13,8	-4,9	
		Aandeel HBO	61,7	71,4	9,8	
		MBO/HBO	30,3	19,3	-11,0	sterke upgrading
HBO	Kunstenaars	Aandeel MBO	8,5	8,3	-0,3	
		Aandeel HBO	63,5	62,9	-0,6	
		MBO/HBO	13,4	13,1	-0,3	constant

Tabel 1.2 Aandeel MBO en HBO en verhouding MBO/HBO in MBO- en HBO-beroepen

Niveau	Naam Beroep		2001-2005	2006-2010	Verandering	Typering
HBO	Geestelijk verzorgers	Aandeel MBO	21,5	5,7	-15,8	
		Aandeel HBO	47,3	67,5	20,2	
		MBO/HBO	45,3	8,4	-36,9	sterke upgrading
HBO	Journalisten	Aandeel MBO	7,6	7,1	-0,5	
		Aandeel HBO	38,3	49,2	11,0	
		MBO/HBO	19,8	14,3	-5,4	upgrading
HBO	Milieuhygiënisten en agrarisch vertegenwoordigers	Aandeel MBO				
		Aandeel HBO	23,1	22,3	-0,8	
		MBO/HBO	44,0	46,4	2,4	
			52,5	48,0	-4,5	upgrading
HBO	Technisch analisten	Aandeel MBO	4,3	4,8	0,4	
		Aandeel HBO	74,1	82,2	8,2	
		MBO/HBO	5,9	5,8	-0,1	constant
HBO	Architecten en bouwkundig projectleiders	Aandeel MBO				
		Aandeel HBO	33,5	24,1	-9,4	
		MBO/HBO	50,1	60,6	10,5	
			66,9	39,7	-27,2	sterke upgrading
HBO	Weg- en waterbouwkundig ontwerpers en projectleiders	Aandeel MBO				
		Aandeel HBO	24,3	24,4	0,1	
		MBO/HBO	54,1	60,4	6,3	
			44,9	40,4	-4,5	upgrading
HBO	Bedrijfshoofden metaalbewerking	Aandeel MBO				
		Aandeel HBO	32,5	23,4	-9,1	
		MBO/HBO	42,6	58,8	16,1	
			76,2	39,8	-36,4	sterke upgrading
HBO	Werktuigbouwkundig ontwerpers en hoofden technische dienst	Aandeel MBO				
		Aandeel HBO	27,1	22,4	-4,8	
		MBO/HBO	53,9	62,0	8,1	
			50,3	36,1	-14,3	sterke upgrading
HBO	Elektrotechnisch ontwerpers en bedrijfshoofden	Aandeel MBO				
		Aandeel HBO	25,6	19,9	-5,7	
		MBO/HBO	55,2	68,5	13,3	
			46,4	29,0	-17,4	sterke upgrading
HBO	Procestechnologen	Aandeel MBO	21,6	17,5	-4,1	
		Aandeel HBO	42,5	50,9	8,4	
		MBO/HBO	50,8	34,3	-16,6	sterke upgrading
HBO	Vliegers, scheepskapiteins en leidinggevend transport	Aandeel MBO				
		Aandeel HBO	20,7	17,3	-3,4	
		MBO/HBO	48,6	49,4	0,8	
			42,6	35,0	-7,6	upgrading

Tabel 1.2 Aandeel MBO en HBO en verhouding MBO/HBO in MBO- en HBO-beroepen

Niveau	Naam Beroep		2001-2005	2006-2010	Verandering	Typering
HBO	Therapeuten en verpleegkundigen	Aandeel MBO	13,9	11,4	-2,5	
		Aandeel HBO	74,4	76,7	2,2	
		MBO/HBO	18,6	14,9	-3,7	constant
HBO	Medisch analisten	Aandeel MBO	3,7	2,5	-1,1	
		Aandeel HBO	85,3	84,9	-0,4	
		MBO/HBO	4,3	3,0	-1,3	constant
HBO	Afdelingshoofden zorginstelling	Aandeel MBO	27,7	24,1	-3,6	
		Aandeel HBO	49,2	47,9	-1,4	
		MBO/HBO	56,3	50,4	-5,8	upgrading
HBO	Bedrijfshoofden	Aandeel MBO	28,6	23,3	-5,3	
		Aandeel HBO	29,5	30,8	1,3	
		MBO/HBO	97,0	75,5	-21,5	sterke upgrading
HBO	Organisatie-adviseurs	Aandeel MBO	13,2	10,1	-3,1	
		Aandeel HBO	59,0	65,9	6,9	
		MBO/HBO	22,4	15,3	-7,1	upgrading
HBO	Assistent accountants	Aandeel MBO	22,8	14,1	-8,6	
		Aandeel HBO	50,1	58,4	8,3	
		MBO/HBO	45,4	24,2	-21,2	sterke upgrading
HBO	Commercieel medewerkers	Aandeel MBO	23,6	20,5	-3,1	
		Aandeel HBO	37,4	43,5	6,1	
		MBO/HBO	63,2	47,2	-16,0	sterke upgrading
HBO	Technisch-bedrijfskundig medewerkers	Aandeel MBO	22,0	16,7	-5,3	
		Aandeel HBO	55,0	60,2	5,2	
		MBO/HBO	40,1	27,8	-12,3	sterke upgrading
HBO	Juridisch, bestuurlijk medewerkers	Aandeel MBO	14,2	13,5	-0,7	
		Aandeel HBO	54,1	59,0	4,9	
		MBO/HBO	26,3	22,9	-3,4	constant
HBO	Leidinggevenden	Aandeel MBO	27,7	23,5	-4,2	
		Aandeel HBO	41,3	47,2	5,9	
		MBO/HBO	67,1	49,7	-17,4	sterke upgrading
HBO	Systeemanalisten	Aandeel MBO	12,7	10,0	-2,7	
		Aandeel HBO	51,0	54,3	3,3	
		MBO/HBO	24,9	18,5	-6,4	upgrading
HBO	Technisch systeemanalisten	Aandeel MBO	17,1	14,4	-2,7	
		Aandeel HBO	67,8	72,8	5,0	
		MBO/HBO	25,3	19,8	-5,4	upgrading

Tabel 1.2 Aandeel MBO en HBO en verhouding MBO/HBO in MBO- en HBO-beroepen

Niveau	Naam Beroep		2001-2005	2006-2010	Verandering	Typering
HBO	Medewerkers sociaal-cultureel werk en personeel en arbeid	Aandeel MBO	8,4	7,9	-0,5	
		Aandeel HBO	69,1	71,4	2,2	
		MBO/HBO	12,2	11,1	-1,1	constant
HBO	Sociaal-wetenschappelijk medewerkers	Aandeel MBO	16,6	14,6	-2,0	
		Aandeel HBO	56,5	62,2	5,8	
		MBO/HBO	29,3	23,5	-5,9	upgrading
HBO	Politie-inspecteurs en officieren	Aandeel MBO	31,6	21,7	-9,9	
		Aandeel HBO	27,6	38,4	10,8	
		MBO/HBO	114,4	56,4	-58,0	sterke upgrading

Bijlage 2: Arbeidsmarktpositie HBO bachelor en MBO opleidingen

.....

Tabel 2.1 HBO Landbouw

Tabel 2.2 HBO Pedagogisch

Tabel 2.3 HBO Techniek

Tabel 2.4 HBO Economie

Tabel 2.5 HBO Gezondheidszorg

Tabel 2.6 HBO Sociaal-Agogisch

Tabel 2.7 HBO Kunst

Tabel 2.8 MBO

Tabel 2.1 HBO Landbouw

	Werkloosheid	% werkzaam op minimaal eigen niveau
HBO B Landbouw vt	7,2	70
HBO B Technologie Groene sector vt	4,6	85
HBO B Groene ruimte vt	4,2	84
HBO B Bedrijfskunde Groene sector vt	4,7	79
HBO B Educatie Groene sector vt	1,2	79
HBO Landbouw voltijd Totaal	5,3	77
HBO B Groene ruimte dt	2,4	77
HBO B Bedrijfskunde Groene sector dt	0,7	84
HBO B Educatie Groene sector dt	1	92
HBO Landbouw deeltijd Totaal	1,2	87
HBO B Bedrijfskunde Groene sector du	0	81
HBO Landbouw duaal Totaal	0	84
HBO Landbouw Totaal	4,8	78
HBO voltijd Totaal	4,8	83
HBO deeltijd Totaal	2,8	85
HBO duaal Totaal	1,3	79
HBO Totaal	4,3	83

Tabel 2.2 HBO Pedagogisch

	Werkloosheid	% werkzaam op minimaal eigen niveau
HBO Leraar basis-/speciaal onderwijs vt	4,5	93
HBO Leraar taal (2e gr) vt	2,3	92
HBO Leraar maatschappij vak (2e gr) vt	4,1	96
HBO Leraar exact vak (2e gr) vt	0,7	94
HBO Leraar lichamelijke opvoeding vt	2,6	91
HBO B 2e gr Nederlandse Gebarentaal/Tolkenopleiding vt	0	94
HBO M Spec. Educational Needs: Leraar Speciaal Onderwijs vt	0	100
HBO Algemene beroepenvariant Hogere kaderopleiding pedagogie vt	5,3	63
HBO Onderwijs voltijd Totaal	4,1	93
HBO Leraar basis-/speciaal onderwijs dt	4,3	94
HBO Leraar taal (2e gr) dt	4,7	95
HBO Leraar maatschappij vak (2e gr) dt	2,8	92
HBO Leraar exact vak (2e gr) dt	1,6	91
HBO Leraar taal (1e gr) dt	0,6	96
HBO Leraar maatschappij vak (1e gr) dt	6,6	100
HBO Leraar exact vak (1e gr) dt	0	100
HBO B 2e gr Nederlandse Gebarentaal/Tolkenopleiding dt	0	92
HBO M Spec. Educational Needs: Leraar Speciaal Onderwijs dt	0,4	98
HBO Algemene beroepenvariant Hogere kaderopleiding pedagogie dt	2,6	67
HBO Onderwijs deeltijd Totaal	3,4	94
HBO Leraar basis-/speciaal onderwijs du	1,8	96
HBO Leraar taal (2e gr) du	0	97
HBO Leraar maatschappij vak (2e gr) du	0	93
HBO Leraar exact vak (2e gr) du	1,3	90
HBO Onderwijs duaal Totaal	1,2	95
HBO Onderwijs Totaal	3,8	93
HBO voltijd Totaal	4,8	83
HBO deeltijd Totaal	2,8	85
HBO duaal Totaal	1,3	79
HBO Totaal	4,3	83

Tabel 2.3 HBO Techniek

	Werkloosheid	% werkzaam op minimaal eigen niveau
HBO Kort Bedrijfskaderopleiding vt	1,2	77
HBO B Bouwkunde vt	3,7	85
HBO B Civiele Techniek vt	1,4	92
HBO B Geodesie vt	0	71
HBO B Verkeerskunde vt	2,8	96
HBO B Ruimtelijke Ordening en Planologie vt	4,9	91
HBO B Milieukunde vt	6,5	84
HBO B Logistiek en Technische Vervoerskunde vt	4,1	80
HBO B Human Technolgy vt	9	92
HBO B Elektrotechniek vt	2,5	91
HBO B Hogere Informatica vt	0,5	97
HBO B Informatica en Informatiekunde vt	1,9	94
HBO B Informatica vt	2,3	93
HBO B Technische Informatica vt	4,9	95
HBO B Netwerk Infrastructuur Design vt	2,2	86
HBO B Grafimiediatechnologie vt	4	89
HBO B Werktuigbouwkunde vt	2,4	90
HBO B Autotechniek vt	2,8	86
HBO B Luchtvaarttechnologie vt	0,4	93
HBO B Scheepsbouwkunde vt	2,5	88
HBO B Technische Natuurkunde vt	4,2	93
HBO B Industrieel Product Ontwerpen vt	7	88
HBO B Chemische Technologie vt	5,9	87
HBO B Milieutechnologie vt	2,8	92
HBO B Wiskunde vt	8,7	94
HBO B Biologie en Medisch Laboratoriumonderzoek vt	1,8	89
HBO B Chemie vt	5	83
HBO B Technische Bedrijfskunde vt	4	90
HBO B Bouwtechnische Bedrijfskunde vt	5,3	88
HBO B Technische Commerciële Textielkunde vt	2,3	77
HBO B Industriële Automatisering vt	2,5	90
HBO B AOT Techniek vt	1,2	72
HBO B Maritiem officier vt	0,8	50
HBO B Gezondheidszorg Technologie vt	5,3	96
HBO B Business Engineering vt	0	83
HBO B Communication & Multimedia Design vt	8,3	84
HBO B Optometrie vt	0	95
HBO Techniek voltijd Totaal	3,4	89
HBO Kort Bedrijfskaderopleiding dt	0	74
HBO B Bouwkunde dt	2,8	67
HBO B Civiele Techniek dt	1,2	68
HBO B Milieukunde dt	2,4	84
HBO B Elektrotechniek dt	0	73
HBO B Hogere Informatica dt	3	86
HBO B Informatica en Informatiekunde dt	2	82
HBO B Informatica dt	1,6	77
HBO B Werktuigbouwkunde dt	1,8	75
HBO B Biologie en Medisch Laboratoriumonderzoek dt	0	81
HBO B Chemie dt	0	76

Tabel 2.3 HBO Techniek

	Werkloosheid	% werkzaam op minimaal eigen niveau
HBO B Technische Bedrijfskunde dt	0,5	84
HBO B Optometrie dt	0	72
HBO Techniek deeltijd Totaal	1,3	78
HBO B Bouwkunde du	5,3	70
HBO B Civiele Techniek du	0	92
HBO B Milieukunde du	0	80
HBO B Elektrotechniek du	1,4	87
HBO B Hogere Informatica du	0	98
HBO B Informatica du	0	78
HBO B Werktuigbouwkunde du	0	88
HBO B Chemische Technologie du	0	61
HBO B Technische Bedrijfskunde du	4,8	90
HBO B AOT Techniek du	0	80
HBO Techniek dual Totaal	1,2	84
HBO Techniek Totaal	3,1	87
HBO voltijd Totaal	4,8	83
HBO deeltijd Totaal	2,8	85
HBO dual Totaal	1,3	79
HBO Totaal	4,3	83

Tabel 2.4 HBO Economie

	Werkloosheid	% werkzaam op minimaal eigen niveau
HBO Kort Hoger toeristisch en recreatief onderwijs vt	8,8	46
HBO B Bedrijfskunde Groene sector vt	1	71
HBO B Accountancy vt	1,4	90
HBO B Bedrijfseconomie vt	3,1	88
HBO B Fiscale Economie vt	1,3	92
HBO B Financial Services Management vt	2,1	82
HBO B Bedrijfskundige Informatica vt	3,2	93
HBO B Bestuurskunde/Overheidsmanagement vt	4,9	83
HBO B Management, Economie en Recht vt	5	83
HBO B Commerciële Economie vt	5,5	82
HBO B Johan Cruijff University vt	1,9	85
HBO B Sportmarketing & Management vt	6,9	78
HBO B Trade Management gericht op Azië vt	20	92
HBO B Logistiek en Economie vt	3,4	85
HBO B International Business and Languages vt	8,2	83
HBO B Small Business en Retail Management vt	4,8	74
HBO B Toerisme en recreatie vt	12,2	55
HBO B Informatiedienstverlening en -management vt	2	85
HBO B Communicatie vt	8,5	83
HBO B Communicatiesystemen vt	5,2	84
HBO B Hogere Europese Beroepen Opleiding vt	12,2	78
HBO B Journalistiek vt	9,4	84
HBO B Oriëntaalse Talen en Communicatie vt	7,1	63
HBO B Facility Management vt	4,9	76
HBO B Hoger Hotelonderwijs vt	5,6	81
HBO B Hoger Toeristisch en Recreatief Onderwijs vt	7	63
HBO B Vrijtijdmanagement vt	6,4	72
HBO B Vertaalacademie vt	10,1	76
HBO B Economisch-linguïstisch vt	9,5	76
HBO B International Business and Management Studies vt	13,5	87
HBO B Kunst en Economie vt	0	73
HBO B Media en Entertainment Management vt	12,8	77
HBO B Integrale Veiligheid vt	5,9	72
HBO B Vastgoed en Makelaardij vt	5	88
HBO B Rechten vt	4,6	86
HBO B Integrale Veiligheidskunde vt	6,6	74
HBO B Personeel en Arbeid vt	3,9	78
HBO Economie voltijd Totaal	6	81
HBO Kort Bedrijfskundige informatica dt	0	68
HBO B Accountancy dt	0,4	88
HBO B Bedrijfseconomie dt	2,2	85
HBO B Fiscale Economie dt	1,4	79
HBO B Financial Services Management dt	3,4	87
HBO B Bedrijfskundige Informatica dt	0,3	91
HBO B Bestuurskunde/Overheidsmanagement dt	0	87
HBO B Management, Economie en Recht dt	2,3	83
HBO B Commerciële Economie dt	3,3	82
HBO B Logistiek en Economie dt	4	75
HBO B Small Business en Retail Management dt	0	50

Tabel 2.4 HBO Economie

	Werkloosheid	% werkzaam op minimaal eigen niveau
HBO B Informatiedienstverlening en -management dt	0	80
HBO B Communicatie dt	4,5	85
HBO B Journalistiek en Voorlichting dt	0	55
HBO B Facility Management dt	1,7	79
HBO B Integrale Veiligheid dt	0	78
HBO B Rechten dt	2,7	84
HBO B Integrale Veiligheidskunde dt	0	67
HBO B Personeel en Arbeid dt	2,4	87
HBO Economie deeltijd Totaal	2,4	84
HBO B Accountancy du	0,9	88
HBO B Bedrijfseconomie du	0	86
HBO B Financial Services Management du	0	67
HBO B Bedrijfskundige Informatica du	0	97
HBO B Management, Economie en Recht du	5,5	90
HBO B Commerciële Economie du	0,9	89
HBO B Small Business en Retail Management du	0,5	71
HBO B Communicatie du	3,7	89
HBO B Personeel en Arbeid du	5,5	95
HBO Economie duaal Totaal	2,2	85
HBO Economie Totaal	5,3	82
HBO voltijd Totaal	4,8	83
HBO deeltijd Totaal	2,8	85
HBO duaal Totaal	1,3	79
HBO Totaal		83

Tabel 2.5 HBO Gezondheidszorg

	Werkloosheid	% werkzaam op minimaal eigen niveau
HBO Opl. verpleegkundige maatschappelijke gezondheidszorg vt	0	92
HBO Opleiding tot orthoptist vt	0	96
HBO Oefentherapie Cesar/Mensendieck vt	5,5	84
HBO B Sport, Gezondheid en Management vt	8,4	77
HBO B Farmakunde vt	4,7	84
HBO B Huidtherapie vt	1,4	89
HBO B Antroposofische Gezondheidszorg vt	13,6	37
HBO B Opleiding tot Verpleegkundige vt	1,1	64
HBO B Medisch Beeldvormende en Radiotherapeutische Technieken vt	3,1	96
HBO B Opl. Verpleegkundige maatschappelijke gezondheidszorg vt	0	96
HBO B Opl. van Kader in de Gezondheidszorg vt	1,7	76
HBO B Opl. tot Fysiotherapeut vt	2,5	96
HBO B Oefentherapie Cesar vt	3,2	96
HBO B Opleiding voor Ergotherapie vt	1,4	90
HBO B Opleiding Mondhygiëne vt	0,7	99
HBO B Voeding en Diëtiëk vt	6,9	87
HBO B Bewegingstechnologie vt	3,5	77
HBO B Opl. Bewegingsagogie/Psychomotorische Therapie vt	2,9	77
HBO B Opleiding voor Logopedie vt	2,5	95
HBO B Verloskunde vt	0	100
HBO Gezondheidszorg voltijd Totaal	2,3	83
HBO Opleiding van kader in de gezondheidszorg dt	0,3	76
HBO Lerarenopleiding verpleegkunde (2e gr.) dt	1	79
HBO B Antroposofische Gezondheidszorg dt	14,2	66
HBO B Opleiding tot Verpleegkundige dt	0,8	69
HBO B Opl. Verpleegkundige maatschappelijke gezondheidszorg dt	1	95
HBO B Opl. tot Fysiotherapeut dt	0	100
HBO B Management in de Zorg dt	1,8	88
HBO Gezondheidszorg deeltijd Totaal	1,1	80
HBO B Opleiding tot Verpleegkundige du	0,4	60
HBO B Medisch Beeldvormende en Radiotherapeutische Technieken du	0	88
HBO M Advanced Nursing Practice du	1,6	98
HBO M Physician Assistant du	0	96
HBO Gezondheidszorg duaal Totaal	0,5	68
HBO Gezondheidszorg Totaal	1,9	81
HBO voltijd Totaal	4,8	83
HBO deeltijd Totaal	2,8	85
HBO duaal Totaal	1,3	79
HBO Totaal	4,3	83

Tabel 2.6 HBO Sociaal-Agogisch

	Werkloosheid	% Werkzaam op minimaal eigen niveau
HBO B Sport en Bewegen vt	3,2	58
HBO B Culturele en Maatschappelijke Vorming vt	8,4	57
HBO B Maatschappelijk Werk en Dienstverlening vt	4,4	81
HBO B Sociaal Pedagogische Hulpverlening vt	3	56
HBO B Sociaal-Juridische Dienstverlening vt	4,2	82
HBO B Creatieve Therapie vt	10,1	66
HBO B Pedagogiek vt	5,1	63
HBO Alg. beroepenvar. Hog. kaderopleiding pedagogie (HSAO) vt	0	65
HBO Gedrag en Maatschappij voltijd Totaal	4,6	66
HBO B Godsdienst-pastoraal werk dt	15	86
HBO B Opleidingskunde dt	3,2	67
HBO B Culturele en Maatschappelijke Vorming dt	8,6	78
HBO B Maatschappelijk Werk en Dienstverlening dt	3,3	88
HBO B Sociaal Pedagogische Hulpverlening dt	1,6	64
HBO B Sociaal-Juridische Dienstverlening dt	2,2	72
HBO B Creatieve Therapie dt	6,5	80
HBO B Pedagogiek dt	4,1	78
HBO M Pedagogiek dt	0,4	100
HBO Alg. beroepenvar. Hog. kaderopleiding pedagogie (HSAO) dt	1,2	82
HBO Gedrag en Maatschappij deeltijd Totaal	3,4	76
HBO B Sociaal Pedagogische Hulpverlening du	3,2	57
HBO Gedrag en Maatschappij duaal Totaal	2,8	63
HBO Gedrag en Maatschappij Totaal	4,2	69
HBO voltijd Totaal	4,8	83
HBO deeltijd Totaal	2,8	85
HBO duaal Totaal	1,3	79
HBO Totaal	4,3	83

Tabel 2.7 HBO Kunst

	Werkloosheid	% werkzaam op minimaal eigen niveau
HBO Autonome beeldende kunst vt	13,4	67
HBO Vormgeving algemeen vt	5,1	74
HBO Visuele communicatie vt	6,6	81
HBO Productontwerp vt	8,4	81
HBO Ruimtelijk ontwerp vt	7,9	80
HBO Docent beeldende kunst en vormgeving vt	5,5	74
HBO Film en televisie vt	8,3	88
HBO Musicus vt	10,9	84
HBO Muziektechnologie vt	0	75
HBO Compositie vt	4,2	79
HBO Docent muziek vt	5	96
HBO Acteur vt	12,1	76
HBO Theatermaker vt	8,8	84
HBO Docent drama vt	8,7	89
HBO Danser vt	12,8	70
HBO Docent dans vt	6,4	85
HBO Erfgoedprofessional vt	4	64
HBO Kunst en Techniek vt	5,3	80
HBO B Music Management vt	3,9	72
HBO B Theatre Management vt	0	70
HBO B Visual Art and Design Management vt	0	70
HBO Ontwerp en Techniek vt	0	64
HBO Media en Technologie vt	6,2	73
HBO Voortgezette opleiding muziek vt	7,1	84
HBO Kunst voltijd Totaal	8,2	79
HBO Autonome beeldende kunst dt	17,3	68
HBO Vormgeving algemeen dt	3,6	80
HBO Visuele communicatie dt	3,5	88
HBO Docent beeldende kunst en vormgeving dt	5,6	87
HBO Erfgoedprofessional dt	1,9	76
HBO M Architectuur dt	0	100
HBO Kunst deeltijd Totaal	7,9	82
HBO Kunst Totaal	8,2	79
HBO voltijd Totaal	4,8	83
HBO deeltijd Totaal	2,8	85
HBO duaal Totaal	1,3	79
HBO Totaal	4,3	83

Tabel 2.8 MBO

Opleidingscluster	opleiding	% werkloos	% werkzaam op minimaal eigen niveau
MBO voeding, natuur en milieu		5,9	73
	BOL KF Veehouderij	3	68
	BOL KF Bloemen- en tuincentrumbranche	0	60
	BOL KF Bedrijfsleider/beheerder dierverzorging	11,7	69
MBO groene ruimte		1,4	71
	BOL KF Uitvoerder hoveniersbedrijf	0	85
MBO laboratorium		5,3	93
	BOL MKF Medische laboratoriumtechniek	0	90
	BOL MKF Chemische laboratoriumtechniek	1,8	95
MBO bouw		2,5	70
	BOL MKF Bouwkunde	2,7	78
	BOL MKF Beschermings- en afwerkingstechnieken	5,7	62
	BBL MKF Assistent-uitvoerder B&U	0	58
MBO grond-, weg- en waterbouw		4,5	82
	BOL MKF Infratechniek	6,2	84
MBO installatietechniek		0	84
MBO werktuigbouw en mechanische techniek		0,7	85
	BOL MKF Werktuigbouwkunde	0,8	86
MBO fijnmechanische techniek		1	81
MBO motorvoertuigtechniek en tweewielers		1,2	82
	BOL MKF Commercieel bedrijfsleider/ ondernemer kleinbedrijf	0	82
MBO vliegtuigtechniek		x	x
MBO operationele techniek		6,2	83
	BOL MKF Operationele techniek	3,4	89
MBO elektrotechniek		0,8	73
	BOL MKF Automatiserings-energietechniek	0	76
	BOL MKF Elektrotechnische installatietechniek	0	70
	BBL Specialist Technicus elektrische bedrijfsinstallaties	0	76
	BBL Specialist Technicus sterkstroominstallaties	0	64
MBO grafische techniek		11,5	69
	BOL MKF Grafisch vormgever	11,8	73
	BOL MKF Multimedia vormgever	13,3	63
	BOL MKF Fotonica	8,4	64
MBO procestechniek		x	x
MBO brood en banket		x	x
MBO levensmiddelentechniek/ vleesverwerking		2,7	74
MBO vervoer		2,3	82
	BOL MKF Manager opslag en vervoer	1,8	77
	BOL MKF Maritiem officier (zeevaart)	0,9	92
	BOL MKF Luchtvaartdienstverlener	8,4	81
MBO techniek overige		1,8	68
MBO dokters-, tandarts- en dierenartsassistent		3	88

Tabel 2.8 MBO

Opleidingscluster	opleiding	% werkloos	% werkzaam op minimaal eigen niveau
	BOL KF Dierenassistent paraveterinair	5,2	72
	BOL MKF Doktersassistent	2,9	94
	BOL MKF Tandartsassistent	0	83
	BBL MKF Doktersassistent	0	90
MBO apothekersassistenten		3,4	91
	BOL MKF Apothekersassistent	2,6	93
	BBL MKF Apothekersassistent	9	74
MBO verpleging		0,9	92
	BOL MKF Verpleegkundige	1,6	93
	BBL MKF Verpleegkundige	0,2	92
MBO gezondheidstechniek		x	x
MBO sociaal-pedagogisch en welzijn		3,3	87
	BOL MKF Sociaal-cultureel werker	7,9	80
	BOL MKF Sociaal-pedagogisch werk	3,5	89
	BOL MKF Sociaal-pedagogisch werker	3,2	89
	BOL MKF Sociaal-juridisch medewerker - arbeidsvoorziening/personeelswerk	13,4	70
	BBK MKF Sociaal-pedagogisch werker	1,3	88
MBO verzorging		x	x
MBO uiterlijke verzorging		x	x
MBO horeca		4,9	65
	BOL MKF Horecaondernemer/-manager	4,5	66
	BBL MKF Horecaondernemer cafe/bar en fastfood	2	78
MBO beweging en therapie		6,1	80
	BOL MKF Sport- en bewegingscoördinator	5,6	81
MBO administratie en logistiek		4,5	72
	BOL MKF Assistent-administrateur	3,4	80
	BOL MKF Commercieel medewerker banken	3,5	80
	BOL MKF Economisch-juridisch	0	59
	BOL MKF Administratief-juridisch medewerker - openbaar bestuur	0	49
	BOL MKF Ondernemer groothandel	20,4	56
	BOL MKF Sociaal-juridisch medewerker - sociale zekerheid	5,8	61
MBO handel		6,6	63
	BOL MKF Kaderfunctionaris meubel/interieurbouwbedrijf	4,5	69
	BOL MKF Vormgever reclame, presentatie en communicatie	9,5	74
	BOL MKF Ontwikkeling (confectie)	2,2	68
	BOL MKF Commercie (confectie)	8,5	65
	BOL MKF Assistent marketing en communicatie	8,3	75
	BOL MKF Filiaalbeheerder	6	59
	BOL MKF Ondernemer/manager detailhandel	8,5	51
	BBL MKF Filiaalbeheerder	2,5	62
	BBL MKF Ondernemer/manager detailhandel	0	68
MBO secretariaat		5	87

Tabel 2.8 MBO

Opleidingscluster	opleiding	% werkloos	% werkzaam op minimaal eigen niveau
	BOL MKF Directie-secretaresse/ management-assistent	5,2	87
	BBL MKF Directiesecretaresse/ management-assistent	0	83
MBO toerisme en recreatie		4,7	78
	BOL MKF Recreatie	4,9	70
	BOL MKF Reizen	2,8	78
	BOL MKF Toeristische informatie	8,9	88
MBO facilitaire dienstverlening		3,8	68
	BOL MKF Facilitair leidinggevende	2	55
MBO ICT		3,9	70
	BOL MKF Automatisering	0	83
	BOL MKF Beheerder technische infrastructuur	7,1	63
	BOL Specialist ICT-beheerder	0	64
MBO overig		7,3	85
	BOL MKF Onderwijsassistent	8,6	86
	BBL MKF Onderwijsassistent	3,9	81
	BBL Specialist Praktijkopleiders/voorlieden (grafisch)	0	91

Sector totalen	% werkloos	% werkzaam op minimaal eigen niveau
MBO landbouw niveau 4 totaal	4,9	74
MBO techniek niveau 4 totaal	3,5	81
MBO economie niveau 4 totaal	5	78
MBO zorg en welzijn niveau 4 totaal	2,1	93
MBO gedrag en maatschappij niveau 4 totaal	4,1	90
MBO niveau 4 totaal	3,8	85

Bijlage 3: Arbeidsmarktperspectief HBO en MBO opleidingstype

.....

Tabel 3.1 Koppeltabel tussen opleidingstype en HBO bachelor

Tabel 3.2 Tabel met typering van ITA per HBO opleidingstype

Tabel 3.3 Koppeltabel tussen opleidingstype en MBO opleiding

Tabel 3.4 Tabel met typering van ITA per MBO opleidingstype

Tabel 3.1 Koppeltabel tussen opleidingstype en HBO bachelor

Opleidingstype	HBO Bachelor	
HBO lerarenopleiding basisonderwijs	HBO Leraar basisonderwijs	
	HBO Leraar speciaal onderwijs	
	HBO Pabo Rotterdam	
	HBO Pabo Heemstede	
	HBO Pabo Den Haag	
	HBO Pabo Dordrecht	
	HBO Pabo Emmen	
	HBO Pabo Groningen	
	HBO Pabo Marienburg	
	HBO Pabo Nijmegen	
	HBO Pabo Arnhem	
	HBO Pabo Oegstgeest	
	HBO Pabo Maastricht	
	HBO Pabo Heerlen	
	HBO Pabo Assen	
	HBO Pabo Meppel	
	HBO B Opleiding leraar basisonderwijs	
	HBO B Opleiding tot leraar allochtone levende talen	
	HBO M Special Educational Needs: Auditief Gehandicapten	
	HBO lerarenopleiding talen	HBO Leraar VO Duits (1e gr.)
HBO Leraar VO Engels (1e gr.)		
HBO Leraar VO Frans (1e gr.)		
HBO Leraar VO Nederlands (1e gr.)		
HBO Leraar VO Spaans (1e gr.)		
HBO B Tweedegraads ler.opl. Nederlandse GebarenTaal/Tolkenopleiding		
HBO B Leraar VO Fries (2e. gr.)		
HBO B Leraar VO Turks (2e. gr.)		
HBO B Leraar VO Duits (2e. gr.)		
HBO B Leraar VO Engels (2e. gr.)		
HBO B Leraar VO Frans (2e gr.)		
HBO B Leraar VO Nederlands (2e gr.)		
HBO B Leraar VO Spaans (2e gr.)		
HBO M Dovenstudies/Leraar Nederlandse Gebarentaal		
HBO lerarenopleiding natuur en techniek		HBO Leraar VO biologie (1e gr.)
		HBO Leraar VO natuurkunde (1e gr.)
	HBO Leraar VO wiskunde (1e gr.)	
	HBO B Educatie en Kennismanagement Groene sector	
	HBO B Leraar VO Dierenhouderij en Verwerking I en II (2e gr.)	
	HBO B Leraar VO Plantenteelt en Verwerking I en II (2e gr.)	
	HBO B Leraar VO Techniek (2e. gr.)	
	HBO B Leraar VO Scheikunde (2e gr.)	
	HBO B Leraar VO Wiskunde (2e gr.)	
	HBO B Leraar VO Natuurkunde (2e gr.)	
	HBO B Leraar VO Biologie (2e gr.)	
	HBO B Leraar VO Bouwkunde I en II (2e. gr.)	
	HBO B Leraar VO Bouwtechniek I en II (2e. gr.)	
	HBO B Leraar VO Consumptieve Techniek I en II (2e. gr.)	
	HBO B Leraar VO Electrotechniek I en II (2e. gr.)	
	HBO B Leraar VO Installatietechniek I en II (2e. gr.)	

Tabel 3.1 Koppeltabel tussen opleidingstype en HBO bachelor

Opleidingstype	HBO Bachelor
	HBO B Leraar VO Mechanische Techniek I en II (2e gr.)
	HBO B Leraar VO Motorvoertuigentechniek I en II (2e gr.)
	HBO B Leraar VO Werktuigbouwkunde I en II (2e gr.)
	HBO B Docent Informatie- en Communicatietechnologie
HBO lerarenopleiding economie en maatschappij	HBO Leraar VO geschiedenis (2e gr.)
	HBO Leraar VO pedagogiek (2e gr.)
	HBO Leraar VO aardrijkskunde (1e gr.)
	HBO Leraar VO algemene economie (1e gr.)
	HBO Leraar VO geschiedenis (1e gr.)
	HBO Leraar VO godsdienst (1e gr.)
	HBO B Leraar VO Islamgodsdienst (2e. gr.)
	HBO B Leraar VO Geschiedenis (2e gr.)
	HBO B Leraar VO Aardrijkskunde (2e gr.)
	HBO B Leraar VO Bedrijfseconomie (2e gr.)
	HBO B Leraar VO Pedagogiek (2e gr.)
	HBO B Leraar VO Maatschappijleer (2e gr.)
	HBO B Leraar VO Godsdienst (2e gr.)
	HBO B Leraar VO Algemene Economie (2e gr.)
HBO lerarenopleiding lichamelijke opvoeding	HBO B Leraar VO Lichamelijke Oefening (1e. gr.)
	HBO B Sport en Bewegen
HBO lerarenopleiding medisch en verzorging	HBO Lerarenopleiding verpleegkunde (2e gr.)
	HBO B Leraar VO Omgangskunde (2e gr.)
	HBO B Leraar VO Gezondheidszorg en Welzijn (2e gr.)
	HBO B Leraar VO Verpleegkunde (2e. gr.)
HBO lerarenopleiding expressie	HBO B Leraar VO Tekenen (2e gr.)
	HBO B Leraar VO Handvaardigheid (2e gr.)
	HBO B Leraar VO Textiele werkvormen (2e gr.)
	HBO B Docent Muziek
	HBO B Docent dans
	HBO B Docent drama
	HBO B Docent Beeldende Kunst en Vormgeving
	HBO B Docent VO Handvaardigheid (1e gr)
	HBO B Docent VO Tekenen (1e gr)
	HBO M Kunsteducatie
HBO tolk en vertaler	HBO B Vertaalacademie
HBO landbouw en veeteelt	HBO Veehouderij
	HBO B Tropische landbouw
	HBO B Diermanagement
	HBO B Dier- en veehouderij
	HBO B Landbouw
	HBO B Plantenteelt
	HBO B Veehouderij
HBO milieukunde	HBO Milieukunde (agrarisch)
	HBO Plattelandsvernieuwing
	HBO B Voedingsmiddelentechnologie

Tabel 3.1 Koppeltabel tussen opleidingstype en HBO bachelor

Opleidingstype	HBO Bachelor
	HBO B Levensmiddelentechnologie
	HBO B Tuinbouw en Akkerbouw
	HBO B Tuin- en landschapsinrichting
	HBO B Bos- en natuurbeheer
	HBO B Land- en watermanagement
	HBO B Plattelandsvernieuwing
	HBO B Agroproduktkunde
	HBO B Milieukunde
	HBO B Milieutechnologie
HBO laboratorium	HBO B Biotechnologie
	HBO B Biologie en Medisch Laboratoriumonderzoek
	HBO B Chemie
	HBO B Biometrie
HBO bouwkunde	HBO B Bouwkunde
	HBO B Bouwtechnische Bedrijfskunde
HBO civiele techniek	HBO B Civiele Techniek
	HBO B Geodesie
	HBO B Verkeerskunde
	HBO B Hydrografie
HBO werktuigbouwkunde	HBO B Werktuigbouwkunde
	HBO B Autotechniek
	HBO B Luchtvaarttechnologie
	HBO B Scheepsbouwkunde
	HBO B AOT Techniek
HBO elektrotechniek	HBO B Laboratoriumtechniek
	HBO B Elektrotechniek
	HBO B Technische Natuurkunde
	HBO B Commercieel Ingenieur
	HBO B Milieugerichte Materiaaltechnologie
	HBO B Wiskunde
	HBO B Bio-informatica
	HBO B Industriële Automatisering
	HBO B Gezondheidszorg Technologie
HBO informatica	HBO Kort Bedrijfskundige informatica
	HBO Kort Bedrijfskundige informatica
	HBO B Hogere Informatica
	HBO B Informatica en Informatiekunde
	HBO B Informatica
	HBO B Technische Informatica
	HBO B Netwerk Infrastructuur Design
	HBO B Communication & Multimedia Design
	HBO B Embedded Systems Engineering
	HBO B Bedrijfskundige Informatica
	HBO B Communicatiesystemen
	HBO B Information Management

Tabel 3.1 Koppeltabel tussen opleidingstype en HBO bachelor

Opleidingstype	HBO Bachelor
HBO chemische technologie	HBO B Chemische Technologie
HBO vervoer en logistiek	HBO B Logistiek en Technische Vervoerskunde HBO B Maritiem officier
HBO verpleegkunde	HBO Opleiding verpleegkundige maatschappelijke gezondheidszorg HBO Opleiding van kader in de gezondheidszorg HBO B Farmakunde HBO B Antroposofische Gezondheidszorg HBO B Opleiding tot Verpleegkundige HBO B Opl. Verpleegkundige maatschappelijke gezondheidszorg HBO B Opl. van Kader in de Gezondheidszorg HBO B Management in de Zorg
HBO (fysio)therapie	HBO Opleiding tot orthoptist HBO Opleiding oefentherapeut-Cesar HBO Creatieve therapie HBO B Huidtherapie HBO B Opl. tot Fysiotherapeut HBO B Oefentherapie Cesar HBO B Opleiding voor Ergotherapie HBO B Orthoptie HBO B Opleiding Podotherapie HBO B Bewegingstechnologie HBO B Opl. Bewegingsagogie/Psychomotorische Therapie HBO B Opleiding voor Logopedie HBO B Creatieve Therapie HBO B Muziektherapie
HBO voeding	HBO B Food & Business HBO B Voeding en Diëtiëk
HBO radiologie	HBO B Medisch Beeldvormende en Radiotherapeutische Technieken
HBO paramedisch overig	HBO Opleiding mondhygiënist HBO B Optometrie HBO B Opleiding Mondhygiëne HBO B Verloskunde
HBO accountancy en bedrijfseconomie	HBO B Accountancy HBO B Bedrijfseconomie HBO B International Financial Management HBO B Fiscale Economie
HBO commerciële economie	HBO B Financial Services Management HBO B Commerciële Economie HBO B Johan Cruijff University HBO B Sportmarketing & Management HBO B Trade Management gericht op Azië HBO B Small Business en Retail Management HBO B Retail Management HBO B Vastgoed en Makelaardij

Tabel 3.1 Koppeltabel tussen opleidingstype en HBO bachelor

Opleidingstype	HBO Bachelor
HBO toerisme en recreatie	HBO Kort Hoger toeristisch en recreatief onderwijs
	HBO B Toerisme en recreatie
	HBO B Hoger Toeristisch en Recreatief Onderwijs
	HBO B Hoger Toeristisch Management
	HBO B Entertainment Management
	HBO B Event Management
HBO recht en bestuur	HBO B Bestuurskunde/Overheidsmanagement
	HBO B Hogere Europese Beroepen Opleiding
	HBO B Rechten
HBO secretariaat	HBO Kort Secretarieel medewerker
	HBO B International Business and Languages
	HBO B Economisch-linguïstisch
HBO bedrijfskunde	HBO Kort Bedrijfskaderopleiding
	HBO B Bedrijfskunde en Agribusiness
	HBO B Agrarische Bedrijfskunde
	HBO B Internationale Agrarische handel
	HBO B Technische Bedrijfskunde
	HBO B Technische Commerciële Textielkunde
	HBO B Business Engineering
	HBO B Bouwmanagement en Vastgoed
	HBO B Management, Economie en Recht
	HBO B Logistiek en Economie
	HBO B Facility Management
	HBO B Office management
	HBO B Internationaal Management
	HBO B Ondernemerschap
	HBO B International Hospitality Management
HBO B International Business and Management Studies	
HBO communicatie en journalistiek	HBO B Communicatie
	HBO B Journalistiek en Voorlichting
	HBO B Journalistiek
	HBO B Oriëntaalse Talen en Communicatie
HBO maatschappelijk werk en hulpverlening	HBO Sociaal pedagogische hulpverlening
	HBO B Vrijtijdsmanagement
	HBO B Leisure management
	HBO B Godsdienst-pastoraal werk
	HBO B Culturele en Maatschappelijke Vorming
	HBO B Maatschappelijk Werk en Dienstverlening
	HBO B Sociaal Pedagogische Hulpverlening
HBO B Sociaal-Juridische Dienstverlening	
HBO personeel en arbeid	HBO Personeel en arbeid
	HBO B Personeel en Arbeid
HBO documentatie en informatie	HBO B Informatiedienstverlening en -management
	HBO B Media en Entertainment Management

Tabel 3.1 Koppeltabel tussen opleidingstype en HBO bachelor

Opleidingstype	HBO Bachelor
HBO pedagogie	HBO Aquatische ecotechnologie
	HBO B Kust en Zee management
	HBO B Ruimtelijke Ordening en Planologie
	HBO B Aquatische Ecotechnologie
	HBO B Sport, Gezondheid en Management
	HBO B Opleidingskunde
	HBO B Pedagogiek
HBO horeca	HBO B Hoger Hotelonderwijs
HBO uitvoerende en beeldende kunsten	HBO Uitvoerend musicus Wereldmuziek
	HBO Regie-opleiding
	HBO Theatertechniek
	HBO B Kunst en Economie
	HBO B Arts and Media management
	HBO B Music Management
	HBO B Theatre Management
	HBO B Visual Art and Design Management
	HBO B Kunst en Techniek
	HBO B Fotografische Vormgeving
	HBO B Film en Televisie
	HBO B Erfgoedprofessional
	HBO B Muziek
	HBO B Muziek – Altviool
	HBO B Muziek – Blokfluit
	HBO B Muziek – Barokcello
	HBO B Muziek – Cello
	HBO B Muziek – Klavecimbel
	HBO B Muziek – Art of sound / Sonologie
	HBO B Muziek – Compositie
	HBO B Dans
	HBO B Ballet
	HBO B Jazz- en Musicaldans
	HBO B Moderne Theaterdans
	HBO B Nieuwe Dansontwikkeling
	HBO B Theater
	HBO B Acting
	HBO B Theatre and Education
	HBO B Writing and Performance
	HBO B Mime
	HBO B Regie
	HBO B Theatertechniek
	HBO B Productie Podiumkunsten
HBO B ATKA (Toneel en Kleinkunst)	
HBO B Opleiding Popmuzikant	
HBO B Autonome Beeldende Kunst	
HBO B Autonome beeldende kunst – Fotografie	
HBO B Autonome beeldende kunst – Gemengde media	
HBO B Autonome beeldende kunst – Beeldhouwen	
HBO B Autonome beeldende kunst – Schilderen, tekenen en grafiek	
HBO B Autonome beeldende kunst – Mediakunst	

Tabel 3.1 Koppeltabel tussen opleidingstype en HBO bachelor

Opleidingstype	HBO Bachelor
	HBO B Autonome beeldende kunst - Printmaking
	HBO B Autonome beeldende kunst - Monumentale kunst
	HBO B Vormgeving
	HBO B 3D Design
	HBO B Fashion Design
	HBO B Graphic Design
	HBO B Illustration
	HBO B Image and Media Technology
	HBO B Interior Architecture
	HBO B Theatre Design
	HBO B Urban Interior Architecture
	HBO B Architectonisch Ontwerpen
	HBO B Visuele Communicatie
	HBO B Design Animation
	HBO B Advertising
	HBO B Interactieve Multimedia
	HBO B Lifestyle and Design
	HBO B Audiovisuele Vormgeving
	HBO B Profiel Visuele Communicatie nng
	HBO B Design for virtual theatre and games
	HBO B Audio Design
	HBO B Digital Media Design
	HBO B Interaction Design
	HBO B Sound Design
	HBO B Design technology
	HBO B Digital video design
	HBO B 3D Computer Animation Special Effects
	HBO B Game Design and Development
	HBO B Industrial Design and Robotics
	HBO B Muziek - carillon
	HBO B Composition and music production
	HBO B Composition and music technology
	HBO B Composition for the media
	HBO B Composition for the stage
	HBO B Music and arts education
	HBO B Conducting
	HBO B Muziek - viool
	HBO B Muziek - traverso
	HBO B Muziek - slagwerk
	HBO B Muziek - piano
	HBO B Orkestdirectie
	HBO B Muziek - luit
	HBO B Muziek/jazz - zang
	HBO B Muziek/jazz - saxofoon
	HBO B Muziek/jazz - gitaar
	HBO B Muziek/jazz - contrabas
	HBO B Muziek - hobo
	HBO B Muziek - harp
	HBO B Muziek - gitaar
	HBO B Muziek - fluit
	HBO B Muziek - fagot
	HBO B Muziek - zang

Tabel 3.1 Koppeltabel tussen opleidingstype en HBO bachelor

Opleidingstype	HBO Bachelor
	HBO B Music Production and Performance
	HBO B Performance
	HBO B Church Music
	HBO B Muziek Jazz
	HBO B Muziek Klassiek
	HBO B Muziek - Pop
	HBO B Edelsmeden
	HBO B Vormgeving - Glas
	HBO B Industriële Vormgeving
	HBO B Vormgeving - Keramiek
	HBO B Textielvormgeving
	HBO B Profiel Productontwerp nng
	HBO B Architectonische Vormgeving
	HBO B Profiel Ruimtelijk Ontwerp nng
	HBO B Lichte Muziek
	HBO B Muziek - fortepiano
	HBO B Muziek - hoorn
	HBO B Muziek - Jazz piano
	HBO B Muziek - klarinet
	HBO B Muziek - saxofoon
	HBO B Muziek - tdm
	HBO B Composition electronic music
	HBO B Music technology and performance
	HBO M Vrije Vormgeving
	HBO M Autonoom Beeldende Kunst
	HBO M Typografie
	HBO M Modevormgeving
HBO openbare orde en veiligheid	HBO B Integrale Veiligheid
	HBO B Integrale Veiligheidskunde
HBO overig	HBO B Human Technology
	HBO B Grafmediatechnologie
	HBO B Industrieel Product Ontwerpen
	HBO B Fotografie en Gedrukte Media
	HBO M Fashion

Tabel 3.2 Tabel met typering van ITA per HBO opleidingstype

Opleidingstype	Verwachte Arbeidsmarktsituatie
HBO lerarenopleiding basisonderwijs	goed
HBO lerarenopleiding talen	matig
HBO lerarenopleiding natuur en techniek	goed
HBO lerarenopleiding economie en maatschappij	goed
HBO lerarenopleiding lichamelijke opvoeding	slecht
HBO lerarenopleiding medisch en verzorging	zeer goed
HBO lerarenopleiding expressie	goed
HBO tolk en vertaler	redelijk
HBO landbouw en veeteelt	matig
HBO milieukunde	redelijk
HBO laboratorium	goed
HBO bouwkunde	matig
HBO civiele techniek	redelijk
HBO werktuigbouwkunde	goed
HBO elektrotechniek	goed
HBO informatica	matig
HBO chemische technologie	goed
HBO vervoer en logistiek	goed
HBO verpleegkunde	zeer goed
HBO (fysio)therapie	goed
HBO voeding	redelijk
HBO radiologie	zeer goed
HBO accountancy en bedrijfseconomie	goed
HBO commerciële economie	redelijk
HBO toerisme en recreatie	matig
HBO recht en bestuur	goed
HBO secretariaat	redelijk
HBO bedrijfskunde	goed
HBO communicatie en journalistiek	slecht
HBO maatschappelijk werk en hulpverlening	redelijk
HBO personeel en arbeid	redelijk
HBO documentatie en informatie	goed
HBO pedagogie	goed
HBO horeca	matig
HBO uitvoerende en beeldende kunsten	goed
HBO openbare orde en veiligheid	redelijk

Tabel 3.3 Koppeltabel tussen opleidingstype en MBO opleiding

MBO voeding, natuur en milieu	BOL KF Plantenteelt	
	BOL KF Plantenteelt en management	
	BOL MKF Manager gemechaniseerd loonwerk	
	BOL MKF Manager biologisch-dynamisch bedrijf	
	BOL KF Bedrijfsleider open teelt	
	BOL MKF Bedrijfsleider bedekte teelt	
	BOL KF Veehouderij	
	BOL KF Veehouderij en management	
	BOL KF Bloemen- en tuincentrumbranche	
	BOL KF Dierenonderneming	
	BOL KF Bedrijfsleider/beheerder diervverzorging	
	BOL MKF Dierenhouder (melkveehouder)	
	BOL MKF Dierenhouder (manager diervverzorging)	
	BOL KF Paardenhouderij en management	
	BOL KF Bedrijfsleider/instructeur paardensport	
	BOL KF Groen/technisch manager recreatiebedrijf	
	BOL KF Bedrijfsleider/manager veiling en groothandel	
	BOL KF Bedrijfsleider/manager gemechaniseerd loonwerk	
	BBL KF Plantenteelt	
	BBL MKF Manager biologisch-dynamisch bedrijf	
	BBL KF Bloemen- en tuincentrumbranche	
	BBL KF Bedrijfsleider/beheerder diervverzorging	
	BBL MKF Dierenhouder (manager diervverzorging)	
	BBL KF Paardenhouderij en paardensport	
	BBL KF Bedrijfsleider/manager paardenhouderij	
	BBL KF Bedrijfsleider/instructeur paardensport	
	BOL KF Zorg en leefomgeving (werkbegeleider agrarisch zorgbedrijf)	
	BBL Specialist Plantenteelt en management	
	BBL Specialist Bloembinden	
	BBL Specialist Expert vruchtbaarheid en voortplanting	
	MBO groene ruimte	BOL KF Groenbeheer
		BOL KF Land-, water- en milieubeheer
		BOL KF Bos- en natuurbeheer
BOL KF Kaderfunctionaris natuur en leefomgeving		
BOL KF Milieutoezicht		
BOL MKF Milieu en ruimte (handhaver/ vergunningverlener milieu)		
BOL KF Milieufunctionaris		
BOL KF Opzichter/uitvoerder groenvoorziening woonomgeving		
BOL KF Uitvoerder hoveniersbedrijf		
BOL MKF Bedrijfsleider/manager groothandel en logistiek		
BBL KF Opzichter/uitvoerder land, water en milieu		
BBL KF Opzichter/uitvoerder bos- en natuurbeheer		
BBL KF Kaderfunctionaris natuur en leefomgeving		
BBL KF Milieufunctionaris		
BBL KF Opzichter/uitvoerder groenvoorziening woonomgeving		
BBL KF Uitvoerder hoveniersbedrijf		
BBL Specialist Groenbeheer		
MBO laboratorium	BOL MKF Medische laboratoriumtechniek	
	BOL MKF Chemische laboratoriumtechniek	
	BOL MKF Biologische laboratoriumtechniek	

Tabel 3.3 Koppeltabel tussen opleidingstype en MBO opleiding

	BOL MKF Materiaaltechnologie
	BOL MKF Biomedisch analist
	BOL MKF Chemisch-fysisch analist
	BOL MKF Analist
	BBL MKF Chemische laboratoriumtechniek
	BBL MKF Chemisch-fysisch analist
	BBL KF Dierverzorger (biotechnicus)
MBO bouw	BOL MKF Afbouw
	BOL MKF Bouwkunde
	BOL MKF Beschermings- en afwerkingstechnieken
	BOL MKF Specialist schilderen (decoratie/ restauratie)
	BBL MKF Assistent-uitvoerder B&U
	BBL MKF Kaderfunctionaris timmerindustrie
	BBL MKF Kaderfunctionaris houthandel
	BBL MKF Afbouw
	BBL MKF Uitvoerder
	BBL Specialist Kaderfunctionaris natuursteenbedrijf
	BBL Specialist Restauratiemedewerker
	BBL Specialist Chef lakkerij
	BBL Specialist Restauratieschilder
MBO grond-, weg- en waterbouw	BOL MKF Grond-, water- en wegenbouw
	BOL MKF Gww
	BOL MKF Infratechniek
	BOL MKF Baggeraar (baggerbedrijf)
	BOL MKF Baggeraar-stuurman (baggerbedrijf)
MBO installatietechniek	BOL MKF Installatietechniek
	BBL MKF Installatietechniek
	BBL Specialist voortgezette opleiding dakdekker
	BBL Specialist Servicetechnicus
MBO werktuigbouw en mechanische techniek	BOL MKF Scheeps- en Jachtbouw
	BOL MKF Werktuigbouwkunde
	BOL MKF Scheepsbouwkundige (scheepsbouw)
	BBL Specialist Onderhoudstechnicus werktuigbouw
MBO fijnmechanische techniek	BOL MKF Research-instrumentmaker metaal
	BOL MKF Research-instrumentmaker glas
	BOL MKF Fijnmechanische techniek
	BOL MKF Goudsmid/ondernemer
	BOL MKF Zilversmid/ondernemer
	BOL MKF Laboratoriumtechniek
	BOL Specialist Goudsmid specialist
MBO motorvoertuigtechniek en tweewielers	BOL MKF Motorvoertuigen
	BOL MKF Bedrijfsmanagement motorvoertuigen
	BOL MKF Commercieel bedrijfsleider/ondernemer kleinbedrijf
	BOL MKF Commercieel bedrijfsleider/ondernemer middelgroot bedrijf
	BOL MKF Servicemanager personenautos
	BOL MKF Werkplaatsmanager (mobiliteitsbranche/schadeherstel)
	BOL MKF Motorvoertuigen en carrosserietechniek

Tabel 3.3 Koppeltabel tussen opleidingstype en MBO opleiding

	BBL MKF Technisch specialist personenauto's
	BBL MKF Technisch specialist bedrijfsauto's
	BBL Specialist Middenkaderfunctionaris autoschadeherstelbedrijf/autospuitbedrijf
	BBL Specialist Eerste auto-elektrotechnicus
	BBL Specialist Diagnosetechnicus personenautos
	BBL Specialist Diagnosetechnicus bedrijfsautos
	BBL Specialist Werkplaatsmanager bedrijfsautos
MBO vliegtuigtechniek	BOL MKF Vliegtuigonderhoudstechnicus mechanisch BOL MKF Vliegtuigonderhoudstechnicus avionica
MBO operationele techniek	BOL MKF Operationele techniek BOL MKF Technicus WEI (industriële geautomatiseerde installaties/systemen) BBL Specialist Mechanisch operator-C
MBO elektrotechniek	BOL MKF Machinebouw mechatronica BOL MKF Automatiserings-elektronica BOL MKF Automatiserings-energietechniek BOL MKF Energietechniek BOL MKF Elektrotechnische installatietechniek BOL MKF Telematica BOL MKF Geluidstechnicus AV-productie BOL MKF Video editor AV-productie BOL MKF Beeldtechnicus AV-productie BOL MKF Lichttechnicus AV-productie BOL Specialist Technicus elektrische bedrijfsinstallaties BOL Specialist Technicus sterkstroominstallaties BOL Specialist Technicus informatie-communicatie technologie BBL MKF Machinebouw mechatronica (machinebouwer allround) BBL MKF Technicus elektrotechnische installaties BBL Specialist Onderhoudstechnicus instrumentatie BBL Specialist Technicus elektrische bedrijfsinstallaties BBL Specialist Technicus middenspanningsinstallaties BBL Specialist Technicus sterkstroominstallaties BBL Specialist Technicus communicatiesystemen
MBO grafische techniek	BOL MKF Mediatechnologie BOL MKF Grafische techniek, communicatie, audiovisueel en multimedia BOL MKF Grafisch vormgever BOL MKF Grafisch management BOL MKF Grafisch intermediair BOL MKF Multimedia vormgever BOL MKF IT mediaproductie BOL MKF AV-productie BOL MKF Fotograaf AV-productie BOL MKF Gaming (gamedesigner) BOL MKF Fotonica BOL MKF Mediamanagement BBL MKF Grafisch vormgever
MBO procestechniek	BOL MKF Procestechniek BBL Specialist Procesoperator-C
MBO brood en banket	BOL MKF Leidinggevende midden- en kleinbakkersbedrijf

Tabel 3.3 Koppeltabel tussen opleidingstype en MBO opleiding

	BBL MKF Leidinggevende midden- en kleinbakkersbedr
	BBL Specialist Banketbakker
	BBL Specialist Broodbakker
MBO levensmiddelentechniek/vleesverwerking	BOL KF Voedingsmiddelentechnologie
	BOL MKF Technoloog voedingsindustrie
	BOL MKF Slagerij en vleessector
	BOL MKF Manager vleesdetailhandel
	BBL KF Voedingsmiddelentechnologie
	BBL Specialist Levensmiddelentechnologie
	BBL Specialist Levensmiddelentechnologie en producttechnologie
MBO vervoer	BOL MKF Haven en vervoer
	BOL MKF Manager opslag en vervoer
	BOL MKF Maritiem officier (zeevaart)
	BOL MKF Kapitein binnenvaart
	BOL MKF Transport en logistiek
	BOL MKF Aviation operations officer
	BOL MKF Luchtvaartdienstverlener
	BOL MKF Luchtvaartlogisticus
	BOL MKF Manager haven, vervoer en logistiek
	BOL MKF Logistiek
	BOL MKF Medewerker logistiek management - fysieke distributie
	BOL MKF Medewerker logistiek management - material management
	BBL MKF Transport en logistiek
	BBL MKF Luchtvaartdienstverlener
	BBL MKF Warehousemanager
	BBL MKF Logistiek
	BBL MKF Logistiek supervisor
	BBL Specialist Gevaarlijke stoffen
MBO techniek overig	BOL MKF Bouw infra
	BOL MKF Petroleum- en gasonderhoudstechniek
	BOL MKF Technicus middenkader WEI
	BOL MKF Technicus WEI (werktuigbouwkundige)
	BOL MKF Productiecoördinator
	BBL MKF Bouw infra
MBO dokters-, tandarts- en dierenartsassistent	BOL KF Dierenassistent paraveterinair
	BOL MKF Doktersassistent
	BOL MKF Tandartsassistent
	BBL KF Dierenassistent paraveterinair
	BBL MKF Doktersassistent
	BBL MKF Tandartsassistent
MBO apothekersassistent	BOL MKF Apothekersassistent
	BBL MKF Apothekersassistent
MBO verpleging	BOL MKF Opticien/ondernemer
	BOL MKF Verpleegkundige
	BBL MKF Opticien/ondernemer
	BBL MKF Verpleegkundige
	BBL MKF Zorg en welzijn

Tabel 3.3 Koppeltabel tussen opleidingstype en MBO opleiding

MBO gezondheidstechniek	BBL MKF Orthopedisch schoentechnicus
MBO sociaal-pedagogisch en welzijn	BOL MKF Cameraman AV-productie BOL MKF Medewerker informatiedienstverlening bibliotheken BOL MKF Maatschappelijke zorg BOL MKF Medewerker gehandicaptenzorg BOL MKF Maatschappelijke dienstverlening BOL MKF Sociaal dienstverlener BOL MKF Sociaal-cultureel werker BOL MKF Sociaal-pedagogisch werk BOL MKF Activiteitenbegeleider BOL MKF Sociaal-pedagogisch werker BOL MKF Sociaal-pedagogisch werker (verkort) BOL MKF Sociaal-juridisch werk BOL MKF Sociaal-juridisch medewerker - arbeidsvoorziening/personeelswerk BBL MKF Informatiedienstverlening bibliotheken BBL MKF Maatschappelijke zorg BBL MKF Medewerker gehandicaptenzorg BBL MKF Maatschappelijke dienstverlening BBL MKF Sociaal dienstverlener BBL MKF Sociaal-cultureel werker BBL MKF Sociaal-pedagogisch werk BBL MKF Sociaal-pedagogisch werker BBL MKF Sociaal-juridisch medewerker - arbeidsvoorziening/personeelswerk
MBO verzorging	BOL MKF Medewerker facilitaire dienstverlening BOL MKF Verzorgende
MBO uiterlijke verzorging	BOL MKF Schoonheidsspecialist
MBO horeca	BOL MKF Horeca, instellingskeuken en contractcater BOL MKF Afdelingsmanager BOL MKF Horecaondernemer café/bar en fastfood BOL MKF Horecaondernemer/-manager BOL MKF Restaurateur BOL MKF Kok BOL MKF Medewerker bediening/ fastfood/ café-bar BOL MKF Leidinggevende keuken BBL MKF Afdelingsmanager BBL MKF Horecaondernemer cafe/bar en fastfood BBL MKF Restaurateur BBL MKF Kok BBL MKF Medewerker bediening/ fastfood/ café-bar BBL Specialist Gespecialiseerd kok
MBO beweging en therapie	BOL MKF Sport en bewegen BOL MKF Sport- en bewegingsbegeleider BOL MKF Sport- en bewegingscoördinator
MBO administratie en logistiek	BOL KF Bedrijfsleider/manager in- en verkoop BOL MKF Bedrijfsadministratief BOL MKF Assistent-administrateur

Tabel 3.3 Koppeltabel tussen opleidingstype en MBO opleiding

	BOL MKF Commercieel
	BOL MKF Commercieel medewerker banken
	BOL MKF Commercieel medewerker verzekeringen
	BOL MKF Economisch-juridisch
	BOL MKF Administratief-juridisch medewerker - openbaar bestuur
	BOL MKF Juridisch medewerker zakelijke dienstverlening
	BOL MKF Internationale handel (IH)
	BOL MKF Groothandel/distributie
	BOL MKF Districtsmanager
	BOL MKF Ondernemer groothandel
	BOL MKF Hoofd magazijn
	BOL MKF Sociaal-juridisch medewerker - sociale zekerheid
	BBL MKF Assistent-administrateur
	BBL MKF Commercieel
	BBL MKF Commercieel medewerker banken
	BBL MKF Administratief-juridisch medewerker - openbaar bestuur
	BBL MKF Ondernemer groothandel
	BBL MKF Hoofd magazijn
	BBL MKF Sociaal-juridisch medewerker - sociale zekerheid
MBO handel	BOL MKF Verkoper groene detailhandel (manager)
	BOL KF Vormgever leefomgeving (arrangeur)
	BOL MKF Florist
	BOL MKF Complete woninginrichting
	BOL MKF Afdelingschef wonen
	BOL MKF Kaderfunctionaris meubel/interieurbouwbedrijf
	BOL MKF Interieuradviseur
	BOL MKF Vormgever reclame, presentatie en communicatie
	BOL MKF Verkoop leider personenautos
	BOL MKF Vormgever ruimtelijke presentatie en communicatie
	BOL MKF Mode en kleding (realisatie)
	BOL MKF Ontwikkeling (confectie)
	BOL MKF Commercie (confectie)
	BOL MKF Productie (confectie)
	BOL MKF Ondernemer/middenkader medewerker breedvak maatkleding
	BOL MKF Assistent marketing en communicatie
	BOL MKF Medew. Marketing/communicatie (organisatorisch publicitair medew. kunst, cultuur en media)
	BOL MKF Marketing en reclame
	BOL MKF Detailhandel/ambulante handel
	BOL MKF Filiaalbeheerder
	BOL MKF Ondernemer/manager detailhandel
	BOL MKF Manager handel filiaalmanager
	BOL MKF Ondernemer kleinbedrijf textielindustrie en -handel
	BOL MKF Mode Handel
	BOL MKF Mode en kleding (presentatie)
	BOL MKF Medewerker mode en kleding
	BOL Specialist manager wonen
	BBL KF Vormgever leefomgeving (arrangeur)
	BBL MKF Afdelingschef wonen
	BBL MKF Kaderfunctionaris meubel/interieurbouwbedrijf
	BBL MKF Vormgeving ruimtelijke presentatie en communicatie

Tabel 3.3 Koppeltabel tussen opleidingstype en MBO opleiding

	BBL MKF Mode en kleding (realisatie)
	BBL MKF Assistent marketing en communicatie
	BBL MKF Detailhandel/ambulante handel
	BBL MKF Filiaalbeheerder
	BBL MKF Ondernemer/manager detailhandel
	BBL MKF Manager handel filiaalmanager
	BBL MKF Ondernemer kleinbedrijf textielindustrie en -handel
	BBL KF Specialist bloemen- en tuincentrumbranche differentiatie bloemen
MBO secretariaat	BOL MKF Secretarieel
	BOL MKF Directie-secretaresse/management-assistent
	BOL MKF Internationaal secretariaat (IS)
	BOL MKF Administratie - vrije richting
	BBL MKF Secretarieel
	BBL MKF Directiesecretaresse/management-assistent
MBO toerisme en recreatie	BOL MKF Toerisme, recreatie en reizen
	BOL MKF Recreatie
	BOL MKF Reizen
	BOL MKF Toeristische informatie
MBO facilitaire dienstverlening	BOL MKF Manager front office
	BOL MKF Facilitaire dienstverlening
	BOL MKF Facilitair leidinggevende
	BBL MKF Werkvoorbereiden
	BBL Specialist Kaderfunctionaris werkvoorbereiden
MBO ICT	BOL MKF Informatietechniek
	BOL MKF Computer-interfacetechniek
	BOL MKF Kantoorautomatiseringstechniek
	BOL MKF Productie-automatiseringstechniek
	BOL MKF Telecom ICT engineer
	BOL MKF Automatisering
	BOL MKF Applicatiebeheerder
	BOL MKF Beheerder technische infrastructuur
	BOL MKF Systeembeheerder MKB
	BOL MKF Applicatieontwikkelaar
	BOL MKF ICT beheerder servicedesk
	BOL MKF Netwerdbeheerder
	BOL MKF ICT Beheerder elektrotechniek
	BOL Specialist ICT-beheerder
	BOL Specialist Netwerdbeheerder
	BBL MKF Automatisering
	BBL MKF Beheerder technische infrastructuur
	BBL MKF Systeembeheerder MKB
	BBL MKF Netwerdbeheerder
	BBL MKF ICT Beheerder elektrotechniek
	BBL Specialist ICT-beheerder
	BBL Specialist Netwerdbeheerder
MBO overig	BOL MKF Podium- en evenemententechniek
	BOL MKF Verpleging en verzorging
	BOL MKF Onderwijsassistent

Tabel 3.3 Koppeltabel tussen opleidingstype en MBO opleiding

	BOL MKF Artiest
	BOL MKF Artiest dans
	BOL MKF Artiest musical
	BOL MKF Artiest muziek
	BBL MKF Onderwijsassistent
	BBL Specialist Praktijkopleiders/voorlieden (grafisch)
	BBL Specialist Verpleging en verzorgende
	BBL Specialist Praktijkopleider (verpleging en verzorgende)

Tabel 3.4 Tabel met typering van ITA per MBO opleidingstype

Opleidingstype	Verwachte Arbeidsmarktsituatie
MBO voeding, natuur en milieu	goed
MBO groene ruimte	redelijk
MBO laboratorium	goed
MBO bouw	goed
MBO grond-, weg- en waterbouw	redelijk
MBO installatietechniek	matig
MBO werktuigbouw en mechanische techniek	goed
MBO fijnmechanische techniek	matig
MBO motorvoertuigetechniek en tweewielers	redelijk
MBO vliegtuigetechniek	redelijk
MBO operationele techniek	slecht
MBO elektrotechniek	goed
MBO grafische techniek	slecht
MBO procestechniek	goed
MBO brood en bakket	goed
MBO levensmiddelentechniek/vleesverwerking	matig
MBO vervoer	matig
MBO dokters-, tandarts- en dierenartsassistent	goed
MBO apothekersassistent	goed
MBO verpleging	goed
MBO gezondheidstechniek	slecht
MBO sociaal-pedagogisch en welzijn	slecht
MBO verzorging	redelijk
MBO uiterlijke verzorging	goed
MBO horeca	redelijk
MBO beweging en therapie	matig
MBO administratie en logistiek	matig
MBO handel	matig
MBO secretariaat	goed
MBO toerisme en recreatie	slecht
MBO facilitaire dienstverlening	slecht
MBO ICT	slecht
MBO openbare orde en veiligheid	slecht

